

①
Läroplan för särskolan

Lsä73

Yrkessärskolan

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100159 1359

Fyraårig yrkesutbildning

Läroämnen

Supplement

SKOLOVERSTYRELSEN 1977

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

Läroplan
1112

Pedagogiska biblioteket

Ämnen

Svenska

Arbetslivsorientering

Matematik

Samhällskunskap

Konsumentkunskap samt
hälsa och hygien

Gymnastik

Engelska

Musik

Teckning

Lsät3ll

Läroplan för särskolan

SKOLOVERSTYRELSEN

LiberLäromedel Stockholm

Supplement

Yrkessärskolan

Fyraårig yrkesutbildning

Läroämnen

LiberLäromedel/Utbildningsförlaget
162 89 VÄLLINGBY

FÖRORD

Föreliggande läroplan för särskolan utges av SÖ med stöd av Kungl Maj:ts stadga angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (SFS 1968:146, nytryck, 1972:456 § 39).

Läroplanens innehåll fördelas vid utgivningen på en allmän del (del I) och en supplementdel (del II).

I läroplanens allmänna del ingår mål och riktlinjer, timplaner och kursplaner med mål och huvudmoment i förekommande ämnen. I denna del ingår vidare allmänna anvisningar för skolans verksamhet i anslutning till nämnda mål och riktlinjer. Läroplanen trädde i kraft den 1 juli 1974.

Läroplanens supplementdel innehåller kursplaner och mera detaljerade anvisningar och kommentarer till dessa samt närmare anvisningar för verksamheten i särskolans förskola, skola för grundundervisning, träningskola och särskild undervisning samt yrkesskola. Ett speciellt supplement berör särskoleelevens personlighetsstruktur.

Supplementdelen är av praktiska skäl uppdelad på flera häften, varierande i fråga om både omfång och karaktär. SÖ avser att efter hand revidera och komplettera supplementdelen med hänsyn till erfarenheterna vid läroplanens tillämpning.

Stockholm den 1 april 1977

Kungl Skolöverstyrelsen

GÖTEBORGS
UNIVERSITETSBIBLIOTEK
BIBLIOTEKET MÖLNDAL

© 1977 Skolöverstyrelsen och
LiberLäromedel/Utbildningsförlaget

ISBN 91-47-01900-X 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

LiberTryck Stockholm 1977

INNEHÅLL

Undervisning enligt supplementets innehåll är gemensam för yrkesutbildningens samtliga linjer, grenar och varianter.

De allmänna anvisningar som framgår av Läroplan för sarskolan Lsä 73:1, skall i tillämpliga delar följas.

Allmänna bestämmelser 4

Timplan 7

- Fyraårig yrkesutbildning 7
- Tablå över linje vid yrkesutbildning 8
- Allmänna anvisningar 9

Svenska 16

- Mål 16
- Huvudmoment 16
- Anvisningar och kommentarer 17
  - 1 Språkförståelse och muntlig framställning 20
  - 2 Läsning 23
  - 3 Skrivning 26

Arbetslivsorientering 28

- Mål 28
- Huvudmoment 28
- Anvisningar och kommentarer 29
  - 1 Yrkesorientering 30
  - 2 Anställning 31
  - 3 Arbetsmiljö 35
  - 4 Arbetsmarknadsfrågor 41

Matematik 45

- Mål 45
- Huvudmoment 45
- Anvisningar och kommentarer 46
  - 1 Addition och subtraktion 48
  - 2 Multiplikation och division 49
  - 3 Mätning 50
  - 4 Tal i decimalform 52
  - 5 Bråk 54
  - 6 Överslagsräkning 55
  - 7 Geometri 56
  - 8 Procent 58
  - 9 Tabeller och diagram 59

Samhällskunskap 60

- Mål 60
- Huvudmoment 60
- Anvisningar och kommentarer 61
  - 1 Skola och studier 62
  - 2 Fritiden 63
  - 3 Föreningar – Fol Rörelser 64
  - 4 Kommunen 65
  - 5 Rikets styrelse 66
  - 6 Skatter 68
  - 7 Ekonomi och köpkunskap 69
  - 8 Lag och rätt 71
  - 9 Kommunikationer 72

- 10 Internationella frågor 73
- 11 Miljövard 74
- 12 Aktuella samhällsfrågor 75

Konsumentkunskap samt hälsa och hygien 76

- Mål 76
- Huvudmoment 76
- Anvisningar och kommentarer 77
  - 1 Kostkunskap 79
  - 2 Bostadsvård 81
  - 3 Klädvard 82
  - 4 Hälsovård 83
  - 5 Sjuk- och olycksfallsvård 85
  - 6 Arbets- och yrkeshygien 88
  - 7 Samlevnads- och sexualkunskap 90

Gymnastik 92

- Mål 92
- Huvudmoment 92
- Anvisningar och kommentarer 93
  - 1 Ryt m och rörelse 94
  - 2 Hälsa och hygien 95
  - 3 Sport- och friluftaktiviteter 96

Engelska 98

- Mål 98
- Huvudmoment 98
- Anvisningar och kommentarer 99
  - 1 Hörövningar 102
  - 2 Talövningar 103
  - 3 Engelska i vardagslivet 104
  - 4 Läs-, skriv- och arbetsövningar 106
  - 5 Sånger 108
  - 6 Realia 109

Musik 110

- Mål 110
- Huvudmoment 110
- Anvisningar och kommentarer 111
  - 1 Sång och spel 114
  - 2 Skapande verksamhet 118
  - 3 Lyssnande 122

Teckning 124

- Mål 124
- Huvudmoment 124
- Anvisningar och kommentarer 125
  - 1 Bildframställning 128
  - 2 Bildtolkning 132
  - 3 Miljö 134
  - 4 Begreppsträning 135

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

1. Undervisning i yrkessärskolan omfattar fyra läsår. Timplanens veckotimtal är lika för varje läsår.
2. Om elevantalet för anordnande av klasser och indelning av klass i grupper gäller särskilda bestämmelser..
3. Gruppernas storlek och sammansättning avpassas efter elevernas behov av individuell handledning, undervisningssituationens art och omständigheter av betydelse för schemat, t ex skolskjutsar. Det ankommer närmast på läraren att ordna eleverna i grupper.
4. Elev som inte bedöms kunna tillgodogöra sig en fullständig studiekurs kan genomgå mindre studiekurs inom någon variant av utbildningen. Varianten omfattar ett eller flera delmoment inom vald linje eller gren.
5. Rasterna och det egentliga skolarbetet skall inbördes erhålla det för dem avsedda tidsutrymmet. Förflyttning till och från undervisningslokal räknas ingå i rast, medan elevernas förberedande och avslutande göromål i samband med ett arbetspass ingår i tiden för detsamma med undantag för ämnet gymnastik , där raster bör placeras intill arbetspassen för att kunna utnyttjas till omklädnad och dusch.
6. För att åstadkomma förutsättningar för samlad undervisning och periodläsning får enligt rektors bestämmande jämkningar göras i timplanernas ämnesuppdelning och i fördelningen av den anslagna tiden på läsårets veckor.

7. Om med hänsyn till elevernas psykiska, fysiska eller andra förutsättningar särskilda svårigheter föreligger att anordna undervisningen enligt timplanen i hela dess utsträckning, får omsorgsstyrelsen nedsätta undervisningen för klass eller grupp med högst fyra veckotimmar och efter medgivande av länskolnämnden med ytterligare två veckotimmar. Därvid får inte något ämne i timplanen uteslutas. Nedsättning av undervisningstiden för enstaka elev bestäms av rektor efter samråd med elevvårdskonferensen.

8. Rektor får i enstaka fall medge annan omfattning av yrkesorienteringen och växelutbildningen under förutsättning att detta inte medför ändring av skolorganisationen.

Om särskilda skäl föreligger får särskolchefen medge enstaka elev att ersätta skolgång i yrkessärskola helt eller delvis med utbildning inom näringslivet, s k inbyggd utbildning (38 § omsorgsstadgan), eller annan lämplig verksamhet. Eleven skall jämsides därmed om möjligt erhålla viss undervisning, på arbetsplatsen eller i skolan, i särskolans allmänna ämnen.

9. Annat tillvalsämne än timplanen anger får medges av länskolnämnden.

10. Avvikelser från timplanen får efter medgivande av länskolnämnden göras för att ge utrymme för undervisning i annat ämne som inte finns upptaget på timplanen.

11. Omsorgsstyrelsen får om särskilda skäl föreligger besluta om mindre jämkningar i fördelningen av antalet veckotimmar i olika ämnen enligt timplanen. Därvid får det sammanlagde antalet veckotimmar för samtliga årskurser i ämnet enligt timplanen inte ändras och inget ämne får uteslutas.

12. Antalet övningstillfällen per vecka och årskurs i ämnet gymnastik skall vara lika med antalet veckotimmar i ämnet.

13. Tid för sjukgymnastik inräknas i elevens undervisningstid och bör om möjligt tas från andra ämnen än gymnastik.

14. Friluftsverksamhet skall förekomma enligt utfärdade bestämmelser och anvisningar.

TIMPLAN

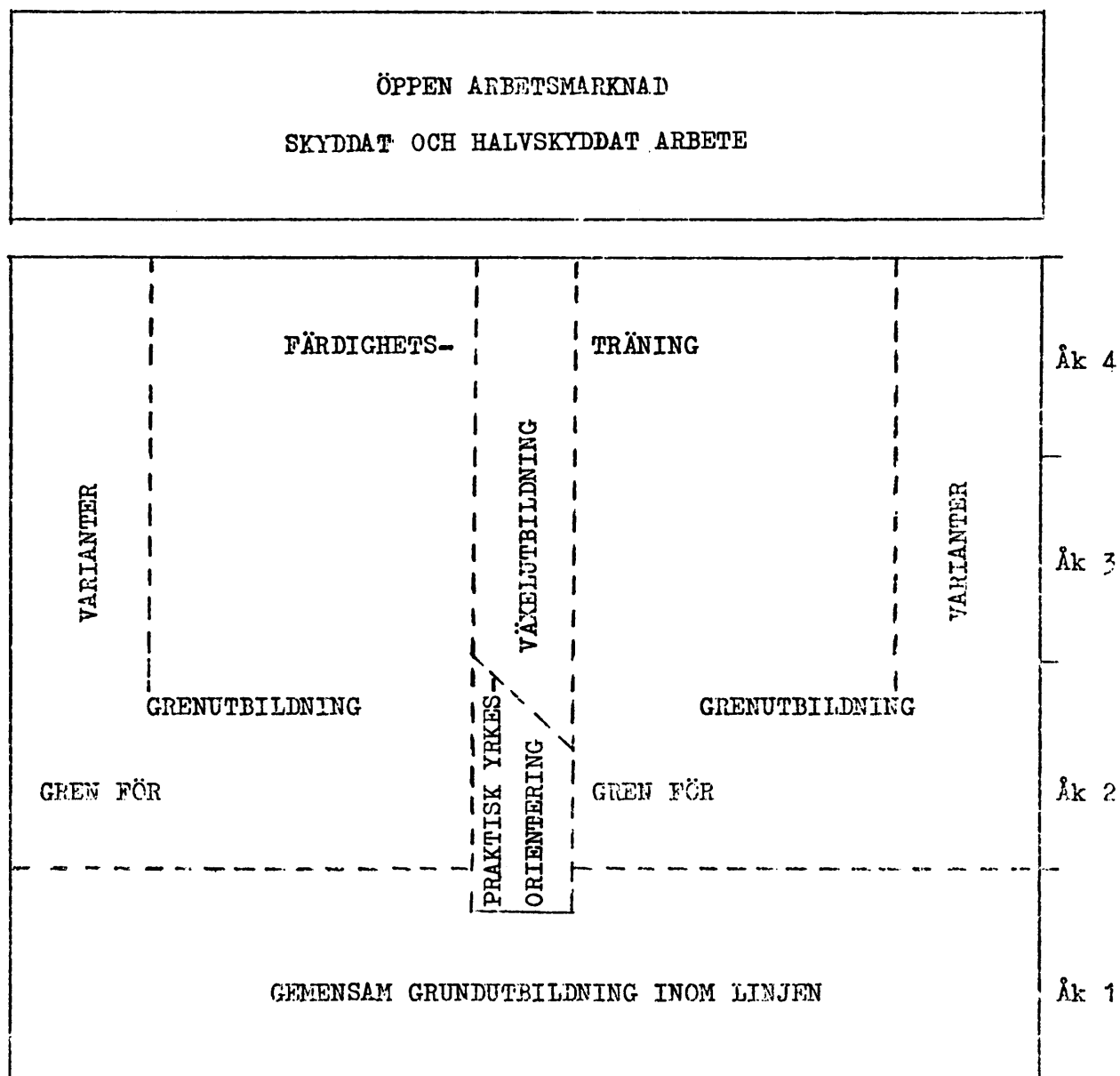
Fyraårig yrkesutbildning

ÄMNE	ANTAL VECKOTIMMAR
SVENSKA	2
ARBETSLIVSORIENTERING	1
ARBETSTEKNIK OCH FACKTEORI	24 - 25
MATEMATIK	2
SAMHÄLLSKUNSKAP	}
KONSUMENTKUNSKAP	
HÄLSA OCH HYGIEN	
GYMNASTIK	3
TIMME TILL FÖRFOGANDE	1
TILLVALSÄMNE:	
ENGELSKA	
MUSIK OCH TECKNING	2 - 1
SUMMA	38

Anmärkningar:

1. Fackteori bedrivs så långt möjligt integrerad med arbetstekniken.
2. I matematik kan en veckotimme användas till fackanknuten yrkesräkning i årskurserna 3 och 4.
3. Ämnena samhällskunskap och konsumentkunskap samt hälsa och hygien utgör ett ämnesblock med tre veckotimmar sammanlagt. I detta block skall ADL-träning ingå. Efter samråd med elevvårdskonferens kan rektor besluta att antalet veckotimmar för ADL-träning inom ramen för gällande gruppindelningsbestämmelser utökas under den första terminen i årskurs 1 med högst fyra veckotimmar. Antalet veckotimmar i arbetsteknik minskas i motsvarande omfattning.
4. Tillvalsämnen är engelska, musik och teckning. Elev väljer för varje årskurs ett tillvalsämne. För anordnande av undervisning i tillvalsämne skall minst fem elever välja ämnet.

Tablå över linje vid yrkesutbildning

ELEV SOM INTE BEDÖMS KUNNA TILLGODOGÖRA SIG EN FULLSTÄNDIG STUDIEKURS KAN GENOMGÅ MINDRE STUDIEKURS INOM NÅGON VARIANT AV UTBILDNINGEN. VARIANTEN OMFATTAR ETT ELLER FLERA DELMOMENT INOM VALD LINJE ELLER GREN.

Allmänna anvisningar

Utbildningens omfattning	Yrkesutbildningen inom särskolan omfattar fyra läsår. Mål och huvudmoment framgår av läroplanen för respektive ämne. Av timplanen framgår fördelningen i veckotimmar för de i utbildningen ingående ämnena.
Linje Gren	Utbildningen är indelad i olika linjer, grenar och varianter vars innehåll och omfattning varierar. Med linje avses ett verksamhetsfält med bred bas. Under det första läsåret får eleverna pröva den valda linjens olika arbetsområden. Under följande läsår är varje linje uppdelad på en eller flera grenar. Med grenutbildning avses utbildning inom en begränsad del av linjen.
Variant	Utbildningen inom varianterna av grenen ger en fördjupad utbildning inom ett snävare område av grenutbildningen. Lämpligen utväljs något eller några av grenens delmoment som eleven har förutsättning att tillgodogöra sig. Delmomenten utgör en begränsning av kursinnehållet men kan ändå leda fram till en yrkesutbildning, där eleven har möjlighet att hävda sig inom yrkeslivet.
Delmoment	De inom linjen eller grenen förekommande delmomenten utgör fristående avsnitt av kursinnehållet. I varje delmoment utvecklas ämnesinnehållet mera i detalj. I inledningen till varje delmoment inom linjen anges syftet med momentet. Uttrycken "förvärva kunskap om", "inhämta kännedom om", "grundlägga färdighet i" etc innebär att eleven efter sin förmåga och sina förutsättningar skall ges möjlighet att tillgodogöra sig kunskaper och färdigheter, som är nödvändiga för kommande yrkesutövning.
Allmänna ämnen	De allmänna ämnena skall i första hand ge grundläggande kunskaper av allmän karaktär. I ett senare skede av utbildningen kan undervisningens innehåll alltmer inriktas mot det valda utbildningsområdet. Således kan i exempelvis ämnena svenska,

matematik och arbetslivsorientering yrkesanknutna benämningar, termer och begrepp ingå i undervisningen som naturliga inslag. Denna grundläggande del underlättar undervisningen inom de yrkesbetonade avsnitten.

Social träning I ämnesblocket samhällskunskap, konsumentkunskap samt hälsa och hygien skall ADL-träning ingå i erforderlig omfattning. Om en elev under första terminen av årskurs 1 behöver extra träning för sin sociala anpassning kan antalet undervisningstimmar i ADL-träning utökas med högst fyra veckotimmar. Antalet veckotimmar inom yrkesområdet minskas i motsvarande omfattning. Det är angeläget att eleven fungerar socialt acceptabelt i sin undervisningssituation både med tanke på meningsfull verksamhet och från olycksfallssynpunkt.

Den sociala träningen inriktas också på att förbereda eleven för ett så självständigt och aktivt liv som möjligt. Träningen skall läggas upp så att den befäster ett handlingsmönster som sedan kan utökas för att passa elevens framtida verksamhet. Det är viktigt att eleven efter utbildningen även behärskar det som har med den egna personen att göra i fråga om hygien och sociala rutiner kring arbetssituationen och fritiden samt att förmågan till självhjälp i den aktuella bodesituationen uppövas.

**Arbets teknik
Fackteori** Den yrkesbetonade delen innehåller färdighetsförvärvande och kunskapsinhämtande avsnitt. Undervisningen inom dessa avsnitt skall samordnas och bedrivs så att det teoretiska stoffet på bästa möjliga sätt ger stöd åt de praktiska avsnitten.

Studieteknik Övningar i studieteknik bör bedrivs integrerat med övrig undervisning för att underlätta elevens förmåga att planera och genomföra valda och givna uppgifter.

Undervisningen i studieteknik och arbetsmetodik får inte stanna vid rent teknisk rådgivning. Hänsyn bör tas till elevens svårigheter av personlig art så att den totala situationen påverkas gynnsamt.

Timmar till
förfogande

Timmar till förfogande placeras in på schemat och används för verksamhet som inte har karaktären av ämnesundervisning eller inte naturligen kan fogas in i något av de i läroplanen upptagna ämnena. Timmar till förfogande kan exempelvis användas till följande speciella ändamål:

- studieorientering vid studiernas början,
- orientering i trafikfrågor,
- resträning i anslutning till pryö, växelutbildning och provanställning,
- teater- och musikföreställningar samt
- orientering med lokal anknytning, exempelvis om närings- och samhällsliv.

Skolan har frihet att självständigt använda tiden för timmar till förfogande för ändamål utöver dem som nämnts. För att denna frihet skall kunna utnyttjas behöver timmarna - trots schemaläggningen - inte fördelas jämnt över läsåret utan kan koncentreras till de tillfällen då de bäst behövs.

Arbetslivsorientering

Undervisningen i arbetslivsorientering bör förutom allmän orientering om arbetslivet även stimulera eleven att utveckla sin förmåga att iaktta och analysera sociala förhållanden på arbetsplatser han besöker i samband med pryö- eller växelutbildning.

Yrkesorientering
Växelutbildning

En betydelsefull del av undervisningen utgör yrkesorientering och växelutbildning. I grundsärskolan har eleven haft möjlighet till pryöperioder för allmän orientering om arbetslivet. I yrkesskolan bör pryöperioder i årskurserna 1 och 2 ha en mer yrkesbestämd inriktning. Detta innebär att eleven placeras på arbetsplats utanför skolan. Syftet är att eleven skall få en konkret uppfattning om yrkeslivet och arbetsmiljön. Under årskurserna 2 - 4 bör företagsanknuten träning i form av växelutbildning - där eleven förvärvar yrkeserfarenhet - ingå som en naturlig del i utbildningen. Denna växelutbildning bör ha anknytning till den valde yrkesutbildningen.

Upplysningar om eleven Upplysningar om eleven skall lämnas i samband med att eleven börjar pryo eller växelutbildning. Av intresse är då i första hand faktauppgifter såsom namn, ålder, hemadress, telefon till hemmet, skolans namn och telefonnummer samt kontaktman vid skolan.

Både pryo och växelutbildning mellan skolan och näringslivet måste förberedas noggrant med såväl elev och föräldrar/vårdnadshavare som handledare på arbetsplatsen.

Det är också nödvändigt att orientera praktikhandledaren något om elevens personlighet samt om tilläggshandikapp eller sjukdomstillstånd som kan påverka arbetssituationen bl a från olycksfalls-synpunkt. Upplysningar om eleven bör lämnas med stor urskillning och under det ansvar § 58 omsorgslagen stadgar.

De allmänna anvisningarna i Lsä 73:I, avsnittet "Studie-, yrkes- och verksamhetsorientering", skall följas i tillämpliga delar.

Uppföljning För uppföljning av eleven på arbetsplatsen bör någon form av uppföljnings- och bedömningschema användas. Här bör införas korta noteringar om elevens arbetsuppgifter samt en bedömning av elevens förutsättningar att klara givna arbetsuppgifter. Anteckningarna kan vara vägledande för elevens placering på lämpligaste arbetsuppgifter i hans kommande yrkesutövning.

Uppföljning av eleven bör ske fortlöpande dels genom besök på arbetsplatsen, dels genom kontakt vid andra lämpliga tillfällen.

Arbetsformer Arbetet i skolan skall för eleven innebära en successiv träning i alltmer självständigt arbete. Läroplanen ger därför möjlighet till studieträning som förbereder tillämpningen av friare arbetsformer genom systematiskt bedriven studieinstruktion. Med hjälp av särskilda organisatoriska anordningar, bl a speciella studieplatser för enskilda studier, grupprum, välplanerade bänk- och maskinstudieplatser, välorganiserad planläggning av elevernas cirkulation mellan delmomenten etc kan man steg för steg ge eleverna ökade möjligheter att utföra självständiga arbetsuppgifter samt att genomföra arbeten som kräver samar-

bete. Därigenom förvärvar eleven arbetsvanor som underlättar kommande arbetsliv. Skolans uppgift att främja goda arbetsvanor hos eleven berör all personal, där var och en bör medverka till en för eleven gynnsam studiesituation och miljö.

Grundutbildning

Under det första läsåret bör undervisningen i de yrkesbetonade avsnitten inom linjen till största delen bedrivas inom skolan och utformas som en gemensam grundutbildning, vars innehåll framgår av supplementet för respektive linje. Eleven skall under detta läsår erhålla undervisning med bred omfattning inom olika verksamhetsområden. Härigenom bör eleven få större möjligheter att finna en yrkesinriktning för den fortsatta utbildningen där hänsyn tas till elevens personliga förmåga och förutsättningar. I slutet av årskurs 1 bör eleven, om så är möjligt, välja inriktning för den fortsatta yrkesutbildningen. Detta sker genom att välja en av de inrättade grenarna inom linjen.

För att underlätta valet till grenutbildning bör eleven få yrkesorientering inom de utbildningsområden som är aktuella. Pryoperiod bör förläggas till senare delen av årskurs 1. Periodens längd bör vara två - fyra veckor.

Det kan för eleven innebära svårigheter att ta ställning till ett slutligt yrkesval. För att en realistisk bedömning skall vara möjlig bör elevvårdskonferensen tillsammans med eleven och dennes föräldrar/vårdnadshavare medverka till lämplig inriktning av den fortsatta utbildningen.

Grenutbildning

I årskurs 2 genomgår eleven en fördjupad utbildning inom det valda yrkesområdet. Elev som i årskurs 1 haft speciella svårigheter att tillgodogöra sig undervisningen eller av andra skäl inte kunnat välja någon gren av utbildningen kan i årskurs 2 få fortsatt bred grundutbildning som under den senare delen av årskursen inriktas mot en av grenutbildningarna. Elev som bedöms inte kunna tillgodogöra sig en fullständig studiekurs kan genomgå mindre studiekurs inom någon variant av grenutbildningen. Parallellt med grenutbildningen bör eleven erhålla fortsatt yrkesorientering. Pryoperioder bör för-

läggas inom det valda utbildningsområdet. Syftet är att ge eleven en konkret uppfattning om yrkesliv och arbetsmiljö. Pryon kan delas upp i perioder om minst två veckor men bör under läsåret inte överskrida sex veckor sammanlagt. Om så är lämpligt kan elev utbyta pryoperioden mot växelutbildning vid företag inom det yrkesområde utbildningen avser. Växelutbildning bör ge eleven möjlighet att pröva sina kunskaper genom att utföra lämpliga arbetsuppgifter samt ge inblick i arbetsmiljö och arbetsförhållanden. Om pryoperiod utbyts mot en från yrkessynpunkt värdefullare växelutbildning bör denna tid förlängas.

Fördjupad grenutbildning Under årskurs 3 sker en fördjupad utbildning inom den valda grenen. Eleven bör nu koncentrera sin utbildning till de för yrket mest aktuella arbetsuppgifterna.

Arbetsplatsanknuten yrkeserfarenhet i form av växelutbildning bör, om så är möjligt och lämpligt, erbjudas samtliga elever i årskurs 3. Arbetsuppgifternas svårighetsgrad måste anpassas till elevens mognadsnivå och yrkeskunskap. Elevens förmåga att tillgodogöra sig yrkeserfarenhet blir avgörande för växelutbildningens omfattning.

Färdighetsträning Under årskurs 4 bör eleven uppöva och tillämpa färdigheter som erhållits tidigare under utbildningen. Huvudvikten bör läggas vid färdighetsträning med tanke på de arbetsuppgifter eleven kommer att möta på arbetsmarknaden. Uppövandet av arbetsmetodik, arbetsteknik och arbetstakt samt övning i planering av arbetsplats och arbetsuppgifter är väsentligt och bör under hela utbildningstiden fortlöpande ingå som en naturlig del av undervisningen samt under sista läsåret intensifieras och kompletteras. Under årskurs 4 bör eleven förutom undervisningen vid skolan få tillfälle till yrkeserfarenhet genom växelutbildning under längre perioder än tidigare.

Provanställning Under senare delen av årskurs 4 bör elev även kunna ges tillfälle till provanställning i företag. Under de perioder eleven har sin verksamhet förlagd utanför skolan bör eleven om

---

möjligt följa skolans undervisning i de allmänna ämnena. Rektor beslutar, efter hörande av elevvårdskonferens, om elev efter bedömning av färdigheter, arbetsprestation samt sociala förhållanden bör placeras på arbetsplats utanför skolan.

Efterkontakt

När elev bedöms vara färdigutbildad och skall lämna särskolan bör skolan medverka till någon form av anställning. Denna anställning bör om möjligt vara i enlighet med den utbildning eleven erhållit eller så nära denna som möjligt.

Anvisningar för efterkontakt - uppföljning ges i Lsä 73:I.

SVENSKA

Mål

Eleven skall genom undervisningen i svenska öva förmågan

- att förstå det talade och skrivna språket,
- att uttrycka sig ändamålsenligt i tal och skrift,
- att utnyttja bibliotek och annan informationstjänst,
- att använda stillbilder, film och television som informations- och upplevelsemedier,
- att i informationssyfte läsa framställningar av olika slag samt
- att begagna uppslagsverk och handböcker.

Huvudmoment

1. Språkförståelse och muntlig framställning
2. Läsning
3. Skrivning

Anvisningar och kommentarer

Skolan skall ge eleven möjligheter att tillägna sig sådana kunskaper och färdigheter, som berikar eleven personligen och gör honom skickad att bemästra mötande livssituationer och ökar hans möjligheter att göra en positiv insats i arbets- och samhällsliv. Detta innebär bl a att skolan vid undervisningen i alla ämnen och även i övrigt skall söka främja elevens språkliga utveckling och medverka till att han under skoltiden får så goda färdigheter som möjligt i svenska. En förutsättning är att arbetet i skolan ger eleven tillfälle till meningsfull och allsidig språklig träning.

Undervisningen i svenska skall planeras med utgångspunkt från elevens förutsättningar och behov. Lärostoffet bör väljas så, att det nära anknyter till elevens erfarenheter och till det dagliga livets behov och krav och därigenom upplevs som meningsfullt. Genom uppgifter, som tillåter eleven att uppleva att han lyckas, stärks hans motivation för skolarbetet. Att göra undervisningen omväxlande och intresseväckande är en angelägen uppgift för läraren.

Undervisningsresultaten är i hög grad beroende av hur väl undervisningen kan anpassas till varje elevs förutsättningar. En individualiserad undervisning syftar till att varje elev utvecklas efter sina resurser. Individualisering av undervisningen i svenska innebär, att den enskilda eleven får tillägna sig nya färdigheter i den takt och på den nivå hans förutsättningar och arbetstakt medger. Den ställer stora krav på lärarens planering samt på hans organisationsförmåga, fantasi och förmåga till omställning. Läraren måste skaffa sig nödvändig kännedom om eleven t ex genom studium av pedagogiska journaler, och genom samtal med föräldrar eller annan vårdnadshavare, lärare som undervisat eleven i tidigare skolform och andra personer, som kan ha för undervisningens planering värdefulla uppgifter om eleven. Med stöd av

dessa uppgifter och sina egna iakttagelser kan läraren få en viss uppfattning om elevens förmåga att lyssna, tala, läsa och skriva. Diagnostisering sker under elevens hela skoltid. Fortlöpande anteckningar om varje elevs prestationer skall ligga till grund för lärarens planering av den fortsatta undervisningen. Diagnostiseringen görs vanligen på ett informellt sätt, t ex genom att läraren avlyssnar elevens läsning och antecknar ljud eller ljudförbindelser, som eleven är osäker på, eller granskar elevens skrivning och antecknar feltyper. Under den inledande perioden kan diagnostiserande material användas för att fastställa elevens färdighetsnivå i läsning och skrivning. Vid kartläggningen av elevens kunskaps- och färdighetsnivå är det också mycket viktigt att områden, inom vilka eleven är duktig, uppmärksammas så att elevens resurser kan tillvaratas. Om eleven får utveckla sina starka sidor, ökas hans självförtroende och säkerligen också hans motivation för arbetet i skolan.

Undervisningen i svenska syftar till en utveckling och fördjupning av tidigare inhämtade kunskaper och färdigheter. För de flesta elever är det dock många gånger nödvändigt att även i yrkesskolan behandla centrala moment, som ingår i grundsärskolans läroplan.

Kursplanens uppdelning i huvudmomenten muntlig och skriftlig framställning, språklig orientering, kunskap om informationsmedel samt läsning får inte leda till att undervisningen spaltas upp i skilda moment. Detta utesluter dock inte att vissa moment behandlas mera ingående och systematiskt.

Som underlag för övningar i svenska bör till stor del utnyttjas det stoff, som ingår i undervisningen i övrigt. Läraren som undervisar i svenska måste därför ha ett nära samarbete med övriga lärare, inte minst med lärare i yrkesinriktade ämnen. Han kan då få förslag t ex på realistiska övningar i muntlig framställning och speciella övningar i syfte att öka elevens aktiva och passiva ordförråd. Övningarna i skriftlig framställning

måste också vara praktiskt inriktade. Undervisningen i språklig orientering integreras med övningar i muntlig och skriftlig framställning.

Undervisningen om informationsmedel bör bedrivas som färdighets-
träning. Skillnaden i elevernas förmåga att läsa är ofta på-
fallande stora, vilket särskilt måste beaktas.

För elever med uttalade läs- och skrivsvårigheter eller tal-
och röstrubbningar bör samordnad specialundervisning anordnas
(se Lsä 78:I s 41 ff).

1 Språkförståelse och muntlig framställning

Syfte

Att öva elevens förmåga att behärska olika språksituationer.

Innehåll

Kommentarer

1.1 Fria samtal

Elevernas förmåga att tala hänger nära samman med deras mognad och miljö. Inom en och samma klass kommer därför eleverna alltid att befinna sig på mycket olika färdighetsnivåer. För att åstadkomma naturliga språksituationer bör läraren fånga upp sådant som direkt intresserar eleverna, inte minst för att under otvungna samtal i naturliga sammanhang förmå mera tystlåtna elever att yttra sig. All talträning måste bygga på ett ömsesidigt förtroende mellan lärare och elever. Samtal kan ske i anslutning till läsning, aktuella händelser och elevernas upplevelser i övrigt.

1.2 Film, radio och television

Samtal om filmer, radio- och televisionsprogram bör utgå från elevernas iakttagelser och upplevelser och ge dem möjligheter att redogöra något för vad de upplevt. En orientering om skillnaderna mellan nyhetsprogram, underhållningsprogram och program av dokumentär art bör ges. Försök bör göras att få eleverna att kritiskt bedöma vad de tar del av. Eleverna kan under lärarens ledning studera dagstidningarnas radio- och TV-program. Därigenom övas eleverna att bilda sig en uppfattning om karaktären av olika programslag, samtidigt som de ges tillfälle att välja vad de vill se eller höra.

InnehållKommentarer

- 1.3 Dramatisk verksamhet Skolan bör ge eleven tillfälle att i exempelvis rollspel pröva olika samtalssituationer. En elev kan t ex få agera platssökande, varvid läraren föreställer personalchefen, som leder anställningsintervjun. Innan man spelar en sådan scen, måste man noggrant gå igenom vad som skall beaktas **beträffande personligt uppträdande, hur man ställer frågor och besvarar dem etc** (se även Lsä 73:I s 24 - 26). Även annan form av dramatisk verksamhet bör ingå i arbetet, t ex sinnesövningar, rörelse- och ljudövningar och fria improvisationer.

Eleverna bör om möjligt få kontakt med teaterverksamhet i olika former. Eventuellt kan man stimulera till samverkan med amatörer och fria grupper.

- 1.4 Diskussionsövningar Med utgångspunkt i fria samtal kan enkla diskussioner ordnas i ämnen som direkt berör eleverna, t ex ordningsfrågor, studiebesök etc. Eleverna bör orientera om gängse mönster för diskussion, men alltför stor vikt får inte läggas vid diskussionens yttre former. Eleverna kan uppmärksammas på skillnaderna mellan vårdat och ovårdat tal-språk.

- 1.5 Meddelanden, telefonsamtal Eleverna bör övas att ta emot och vidarebefordra meddelanden. Det kan vara nödvändigt att kontrollera att mottagaren fått riktiga uppgifter av eleven.

Eleverna bör få öva sig att lyssna genom att exempelvis utföra vissa arbetsmoment efter en bandinspelad instruktion. Vid övning av telefonsamtal tränas eleverna att formulera klara frågor, ta emot och vidarebefordra ett meddelande, beställa tid etc.

InnehållKommentar

1.6 Redogörelser, beskrivningar

När god kontakt etablerats mellan lärare och elever, bör övningar att kortfattat redogöra för vad man sysslar med i t ex yrkesinriktade ämnen genomföras.

Detta kan lämpligen ske i intervjuform varvid läraren och kamraterna ställer frågorna. Eleverna kan gärna använda sig av exempelvis redskap, verktyg, arbetsstycken etc för att göra sin framställning tydlig. I vissa fall kan det vara lämpligt att läraren i förväg går igenom med eleven i vilken ordning frågorna kommer och vad eleven skall svara. Vissa elever bör ges möjlighet att efter förberedelser självständigt redogöra för en uppgift.

För en del elever kan ett uppträdande inför kamraterna innebära stora påfrestningar. Sådana elever får inte tvingas till muntliga redogörelser.

1.7 Ordkunskap

Alla möjligheter att öka elevernas ordförråd bör tillvaratas i all skolans undervisning. Bearbetning av nyförvärvade ord - t ex fackuttryck - kan ske genom att eleverna samlar dessa ord i särskilda fackordlistor.

2 Läsning

Syfte

Att öva elevens förmåga att läsa och förstå innehållet i en enkel text samt

att stimulera eleven till att även efter skoltidens slut utveckla sin läslust.

Innehåll

Kommentarer

2.1 Informationsläsning Eleverna bör övas att avläsa skyltar, skyddsföreskrifter och anslag, som kan förekomma ute i samhället och på en arbetsplats. Samtidigt bör betydelsen av innehållet diskuteras.

Det bör också förekomma övningar att läsa en enkel skriftlig instruktion, arbetsbeskrivning eller ett recept. Detta bör följas upp med praktiska tillämpningar genom integration med yrkesinriktade ämnen.

Eleverna bör få läsa annonser och propagandatexter och då kritiskt diskutera innehållet i det lästa. Eleverna bör göras medvetna om reklamspråket och om de impulser, som en reklambild kan väcka.

Då eleverna har behov av att i det dagliga livet på egen hand kunna söka information av olika slag, bör ofta återkommande övningar i att använda ordlista, telefonkatalog, postnummerkatalog, tidtabeller samt uppslagsböcker av olika slag anordnas. Detsamma gäller övningar i att använda register eller innehållsförteckningar.

InnehållKommentarer

2.2 Upplevelseläsning

Omfattningen av upplevelseläsningen är helt beroende av varje elevs läsförmåga. Avsikten med upplevelseläsningen är att positivt påverka elevernas läslust. Betydelsefullt är att det finns tillgång till texter av varierande svårighetsgrad, som eleverna kan tillgodogöra sig utan ingående kommentarer. Eleverna bör få stifta bekantskap med ungdoms- och vuxenlitteratur. Detta kan även ske genom att läraren läser högt ur någon bok, som eleverna tycker är intressant.

2.3 Fri läsning

Eleverna skall ges tillfälle till fri läsning efter eget val. Det är därför betydelsefullt att skolan har tillgång till rikt illustrerade böcker såväl med enkel som med svårare text anpassade till elevernas ålder, tidningar av olika slag etc.

För individuell rådgivning vid val av böcker är det nödvändigt att läraren äger god kännedom om elevernas läsfärdighet, intressen och mognad.

Det är av vikt att eleverna genom skolans bibliotek ges tillfälle till värdefull och stimulerande informations- och upplevelseläsning. Det bör finnas tillgång till speciellt lättlästa böcker. Sådana bör fortlöpande anskaffas. Uppslagsböcker av olika slag bör ingå i skolans boksamling (se vidare Lsä 73:I s28).

Upprepade studiebesök bör göras på skolortens bibliotek, varvid eleverna får utnyttja olika tjänster som ett bibliotek kan erbjuda. Begreppen facklitteratur, romaner, noveller och dokumentära skildringar bör förklaras. Eleverna bör få klart för sig att man kan få hjälp av bibliotekarien om man inte hittar det man söker. Rutinerna för lån av böcker bör repeteras.

InnehållKommentarer

2.4 Tidningar, tidskrifter

Eleverna bör få stifta bekantskap med olika slags tidningar och tidskrifter, dags- och veckotidningar, facktidskrifter etc. De bör göras medvetna om skillnaderna mellan nyheter, meddelanden, annonser och förströelseläsning. Elever, som upplever tidningstexten som alltför svår, kan ändå ha ett visst utbyte av att studera tidningens bilder, rubriker och viss annonstext.

Tidningar kan användas som övningsmaterial och eleverna kan samla information ur dem.

Studiebesök på en dagstidning kan öka förståelsen och intresset för tidningsläsning.

3 Skrivning

Syfte

Att med hänsyn till vardagslivets förhållanden uttrycka sig enkelt och klart i skrift.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Skrivning

Elevernas iakttagelser och upplevelser samt aktuella händelser kan vara utgångspunkter för skrivning. Medverkan i skolans tidning, dagboksanteckningar, brevskrivning är exempel på uppgifter som kan motivera till fritt skriftligt berättande.

Anteckningar, som under lärarens direkta ledning förts i olika arbetssituationer, kan utgöra underlag för kortfattade beskrivningar.

3.2 Blanketter

Särskilda övningar i att läsa och fylla i sådana blanketter, som eleverna under skoltiden och senare i livet kommer i kontakt med, bör förekomma. Omfattningen av blankettskrivning i övrigt är beroende av i vilken mån undervisningen i yrkesinriktade ämnen kräver det.

3.3 Korta meddelanden

Övning i att formulera och skriva korta meddelanden, förslagsvis till föräldrar eller kamrater, bör ingå i undervisningen.

3.4 Minnesanteckningar

I anslutning till exempelvis den yrkesinriktade undervisningen kan eleverna få öva att göra minnesanteckningar.

InnehållKommentarer

- 3.5 Brev
Eleverna bör få repetera hur man ställer upp ett brev. De bör få lära sig vilka tilltalsord man kan använda när man skriver till en kamrat, sina föräldrar eller en person, som man inte är bekant med. Man bör också behandla hur man på olika sätt avslutar ett brev.
- 3.6 Platsansökan
Eleverna bör få gå igenom hur man formulerar en platsansökan och lära sig att en sådan bör vara maskinskriven. Eleverna bör få exempel på var de kan få hjälp med detta, om de inte kan klara det själva. I detta sammanhang bör referenser behandlas. Man bör bl a diskutera med eleverna vilka de skulle kunna referera till i en skriftlig platsansökan. Det bör framhållas att man bör inhämta vederbörandes tillstånd innan man refererar till någon.
- 3.7 Handskrivning
Största möjliga avspänning - fysisk såväl som psykisk måste eftersträvas vid all skrivning. Lustbetonade moment är mycket betydelsefulla. Uppmuntran och beröm bör vara regel. En del elever föredrar att texta i stället för att skriva skrivstil. De bör få behålla denna vana, om de upplever detta som naturligt.

Läraren bör låta varje elev öva skrivning av sitt eget namn.
- 3.8 Rättstavning
Övningar i att stava vanliga och för det dagliga livet betydelsefulla ord bör förekomma.
- 3.9 Förkortningar
Eleverna bör få öva sig att känna igen och använda vanliga förkortningar.

ARBETSLIVSORIENTERING

Mål

Eleven skall genom undervisningen i arbetslivsorientering

- erhålla kunskap om arbetsmarknadens organ samt fackliga och andra marknadsorganisationer,
- orienteras om förhållandena på den öppna arbetsmarknaden och inom skyddat och halvskyddat arbete,
- orienteras om hur företag fungerar och hur företag kan ägas på olika sätt,
- erhålla kunskap om hur den anställda uppträder och förhåller sig till arbetskamrater, företagsledning, arbetsledning, kunder och leverantörer,
- erhålla kunskap om den anställdes rättigheter och skyldigheter,
- få kännedom om arbetarskydd, företagsdemokrati och andra samarbetsfrågor,
- lära sig förstå vikten av arbetshygien och riktiga arbetsställningar,
- informeras om arbetsförmedlingens arbete och övriga arbetsmarknadsinsatser.

Huvudmoment

1. Yrkesorientering
2. Anställning
3. Arbetsmiljö
4. Arbetsmarknadsfrågor

Anvisningar och kommentarer

Någon uppdelning av lärostoffet för årskurserna har inte gjorts. Undervisningen bör emellertid planeras så, att de delmoment som har en mer allmän karaktär behandlas i årskurs 1 och de avsnitt som är av särskild betydelse för utträdet på arbetsmarknaden behandlas i senare årskurs, exempelvis frågor rörande anställningsvillkor och utbildning efter skolan.

Ämnet arbetslivsorientering omspänner ett stort och skiftande ämnesområde. Det är därför nödvändigt att begränsa stoffet men ändå ge en helhetsbild av de faktorer som påverkar eller har betydelse för förhållandena på arbetsmarknaden. Arbetslivets samspel mellan individer, grupper och miljöfaktorer bör belysas från skilda utgångspunkter för att underlätta anpassningen vid utträdet på arbetsmarknaden.

Aktuella situationer och upplevelser i skolarbetet bör i stor utsträckning kunna utgöra utgångspunkter i undervisningen. Intresseväckande stoff för undervisningen bör hämtas direkt från de av eleverna valda yrkesområdena. Aktuell debatt som förmedlas av massmedia bör också kunna ge stoff till diskussioner i olika sammanhang. De möjligheter som härigenom och genom anknytning till det självupplevda kan engagera eleverna bör tillvaratas.

Arbetslivsorienteringen innehåller en rad moment som på ett naturligt sätt anknyter till andra ämnesområden, framför allt svenska och samhällskunskap.

1 Yrkesorientering

Syfte

Att ge eleven en så konkret uppfattning som möjligt om arbetsliv och arbetsmiljö och härigenom bidra till elevens egen förståelse för sina möjligheter på arbetsmarknaden.

Innehåll

Kommentarer

1.1 Kontakt med yrkeslivet

Yrkesorienteringen kan ge eleven både positiva och negativa upplevelser. Även de senare innebär nyttig erfarenhet. Eleven skall under pryon antingen kunna stärkas i sina yrkesfunderingar eller få en uppfattning om att han inte lämpar sig för vissa arbetsområden.

Det är viktigt att hjälpa eleven att bedöma sin egen situation genom att ge honom ökad självinsikt och en realistisk syn på sina framtidsmöjligheter.

Yrkesorienteringen bör anknyta till tidigare praktisk yrkesorientering, vidareutveckla denna samt varvas med studiebesök, som skall konkretisera skolans samhälls- och yrkesorientering samt ge eleven direktkontakt med arbetslivet såväl inom den öppna arbetsmarknaden som vid skyddad verksamhet. Den skall också ge eleven orientering om olika arbetsuppgifter på en arbetsplats.

Orienteringen kan förberedas i klassrummet på så sätt att benämningen på verktyg, redskap, arbetsmoment m m inom det aktuella yrket eller verksamheten övas. (Se Lsä 73:I, s 31.)

2 Anställning

Syfte

Att ge eleven kännedom om hur man på olika sätt offentliggör lediga arbeten, och hur man söker anställning samt erhålla information om viktiga frågor i samband med anställning.

Innehåll

Kommentarer

2.1 Lediga arbeten

De olika möjligheterna som finns att erhålla information om lediga arbetstillfällen diskuteras. Härvid ägnas speciell vikt åt genomgång av dagstidningarnas platsannonser.

Annonsor kan vara utformade på olika sätt, varför det är nödvändigt att ge exempel på olika annons typer, och att gå igenom och analysera texten, som ofta pressats ihop till ett fåtal ord.

Det är viktigt att lära eleverna att kritiskt granska annonserna och varna för mindre seriösa annonsörer. Diskutera med eleverna om hur viktigt det är att rådgöra med någon omdömesgill person innan ett anställningsavtal sluts.

Orientera om arbetsförmedlingens uppgifter och hur man kan få uppgift om lediga platser genom personligt besök på arbetsförmedlingen eller genom att läsa arbetsförmedlingens platsjournal. Studiebesök på en arbetsförmedling bör göras i samband med orienteringen.

Möjligheter och förutsättningar till arbeten på dagcenter och i skyddat eller halvskyddat arbete bör också tas upp och diskuteras.

InnehållKommentarer2.2 Hur man söker
anställning

Det är lämpligt att gå igenom hur man gör när man svarar på en annons, vilka uppgifter man bör lämna om sig själv, hur de bör utformas och vilka upplysningar man själv kan tänkas behöva.

Orientering om att det kan vara nödvändigt att kontakta arbetsgivaren/företaget för ett personligt besök bör ges. Det kan även vara lämpligt att träna uppträddandet före sådana besök.

2.3 Anställnings-
avtalet

En redovisning av olika former av anställningsavtal görs. Att detta kan vara skriftligt eller muntligt och att det bör vara så utformat att det inte råder något tvivel om innehållet samt att det är bindande bör poängteras. Genom exempel på kollektivavtal och enskilda avtal kan skillnader belysas.

Det är viktigt att eleverna får klart för sig vad avtalet innehåller och att avtal är bindande för båda parter.

Information om speciella krav som kan finnas i fråga om läkarintyg, arbetstillstånd för utländsk medborgare etc bör ges. Eleverna bör tränas i att besvara frågan om fullgjord värnpliktstjänstgöring.

Avsnittet kan avslutas med en diskussion kring "första dagen på arbetsplatsen". Man bör framhålla att all information inte kan ges på en gång. Genom att låta eleverna göra upp en lista över vad den nyanställde kan behöva känna till och bör beakta kan kunskapen befastas.

InnehållKommentarer

- 2.4 Anställningsvillkoren
- Genom översiktlig information om bestämmelserna i arbetstidslagen om arbetstidens längd och förläggning och om övertid kan erforderlig kunskap erhållas. Arbetarskyddslagen innehåller också en del bestämmelser som hänger samman med arbetstiden, bl a om raster och pauser samt vecko- och nattvila. Genom andra avtal kan överenskommelser träffas som avser arbetstidens förläggning och övertid. Några exempel på sådana överenskommelser, gärna med anknytning till elevernas yrkesinriktning kan åskådliggöra detta.
- 2.5 Arbetsstudier
- Arbetsstudier behandlas vid undervisningen i de yrkesbetonade ämnena. De bör dock översiktligt tas upp även vid undervisningen i arbetslivsorientering.
- Undervisningen om metoder, teknik och hjälpmedel för arbetsstudier skall ges i en för eleverna konkret form.
- 2.6 Semester
- Rätten till semester är fastslagen i semesterlagen men enligt avtal med arbetsgivaren kan längre semester än vad lagen föreskriver utgå. Förutsättningarna för erhållande av semester kan diskuteras. Man kan låta eleverna ta reda på semesterförmånerna inom sitt yrkesområde samt räkna ut hur lång semester de kvalificerar sig för, t ex om de börjar arbeta när skolan slutar.
- 2.7 Sjukdom
- Förmåner vid sjukdom kan också vara reglerade genom avtal. Några exempel på detta bör ges. I övrigt behandlas den lagstadgade rätten till ersättning vid sjukdom och olycksfall i samband med undervisningen om arbetsplatsens skyddsfrågor. Eleven bör tränas i att anmäla frånvaro på grund av sjukdom till arbetsgivare och försäkringskassa.

InnehållKommentarer

2.8 Pension

Vid undervisningen om pensionsförmånerna bör översiktligt behandlas folkpension, allmän tilläggs-pension (ATP) samt statliga och kommunala pensioner och förutsättningarna för att erhålla pension.

2.9 Trygghetsfrågor

Tryggheten i anställningen är numera reglerad i lag och genom avtal. Det är exempelvis i lag förbjudet att utan vidare avskeda arbetstagare. Vad som gäller i dessa hänseenden bör eleverna orienteras om.

De olika formerna för arbetslöshetsförsäkring och de förmåner dessa medför redovisas. Tala även om att medlemskap i en arbetslöshetskassa i princip är frivilligt, men att medlemskap i ett fackförbund i allmänhet medför anslutning till arbetslöshetskassa.

3 Arbetsmiljö

Syfte

Att ge eleven kunskap om arbetsmiljöns betydelse för säkerhet och trivsel samt om hur arbetet och arbetsmiljön kan och bör anpassas till människans behov och förutsättningar.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Individen och arbetsmiljön

En enkel beskrivning av begreppet arbetsmiljö bör inleda undervisningen i detta avsnitt. Undervisningen om arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen görs översiktligt. Det är emellertid viktigt att förklara varför lagen fått en allmän formulering. Det är också viktigt att informera om tillämpningsområdet. Utgå gärna från konkreta exempel.

Sambandet mellan hälsa och arbete kan belysas bl a utifrån förekomsten av olika sjukdomar inom vissa yrkesgrupper.

Vid behandlingen av de allmänna skyddsföreskrifterna i arbetarskyddslagen bör tyngdpunkten läggas vid de förebyggande åtgärderna. I sammanhanget diskuteras den anställdes och arbetsgivarens ansvar i olika skyddsfrågor.

Bestämmelserna i lagen om lokal skyddsverksamhet anknyts till bestämmelser härom i något kollektivavtal.

En översiktlig genomgång rörande tillsynsmyndigheter inom området och deras uppgifter bör ges.

InnehållKommentarer

Samtal om hur skyddsverksamheten skall ordnas på de lokala arbetsplatserna och vilka uppgifter ett skyddsombud har samt skyldigheten för den anställda att iaktta gällande regler, bestämmelser och föreskrifter redovisas härvid.

Vid undervisningen om den yttre arbetsmiljön hämtas exempel från några skilda yrken och verksamhetsområden. Den bör anknyta till för eleverna aktuella problem och frågeställningar.

Faktorer som befrämjar respektive motverkar samarbete, konflikter och arbetstillfredsställelse skall beröras liksom individens och organisationernas möjlighet att påverka arbetsmiljön.

Det är viktigt att eleverna vid särskolans yrkesskola väl förbereds innan de placeras ut på arbetsplatser.

Upptredandet på arbetsplatsen skall inte enbart behandlas under några korta veckor före skolgångens slut utan måste förberedas och tränas under hela skoltiden.

Att passa tider, att stå vid sitt arbete, att säga till närmaste förman om något misslyckats är exempel på moment som bör ingå i undervisningen.

3.2   Arbetets och arbetsplatsens utformning

Undervisningen bör bygga på tidigare inhämtade kunskaper om människokroppens byggnad och funktion. Härvid uppmärksammas sambandet mellan arbetets karaktär och energiförbrukning, kroppsbyggnad, muskelstyrka och kondition.

InnehållKommentarer

Eleverna bör informeras om betydelsen av riktiga arbetsställningar och arbetsteknik vid användandet av maskiner och redskap samt att väl utformade arbetsmetoder, verktyg, maskiner och arbetsplatser är en förutsättning för en säker och god arbetsmiljö. Vidare att detta kan underlätta arbetet och motverka tröttande och ensidigt muskelarbete. Undervisningen skall här ges en sådan inriktning att den kan relateras till elevernas nuvarande och kommande verksamhet.

Vid undervisningen och utformning av arbetslokaler, arbetsmetoder, maskiner och redskap bör särskilt de ergonomiska faktorerna framhållas.

Betydelsen av en god arbetsrytm, pauser, vila och omväxling kan diskuteras liksom betydelsen av rätt arbetsteknik och arbetsplanering. Det är också viktigt att eleverna får orientering om ett från näringssynpunkt riktigt kostprogram för olika arbeten.

3.3 Olycksfallsförebyggande åtgärder

Undervisningen kan inledas med en exemplifiering av "vanliga" olyckor och olyckstillbud. Särskild uppmärksamhet ägnas de förebyggande åtgärderna. Vid undervisningen om de tekniska skyddsåtgärderna framhålls att dessa måste vara anpassade till människan och hennes behov av en fysiologisk och funktionell arbetssituation.

Avsnittet skall alltså omfatta skyddsarbetet på en arbetsplats. En utgångspunkt kan här vara att diskutera skyddsombudets och skyddskommitténs uppgifter som information till arbetskamrater samt uppgiften att spåra risker i arbetet och arbetsmiljön.

InnehållKommentarer

Även om lagar och avtal som berör arbetarskyddet behandlas i annat sammanhang kan föreskrifter och regler som gäller beträffande skyddsombudets och arbetsledarens uppgifter behandlas här. Skyldigheten för den anställde att iaktta gällande bestämmelser och regler för förhindrande av olycksfall och yrkesskada bör betonas.

Eleverna bör lära sig hur de skall handla vid inträffat olycksfall och hur rapportering sker. Undervisningen sker till stor del i form av praktiska övningar. Någon övning i förbandsläggning kan också ges.

3.4 Fysikaliska,
kemiska och bio-
logiska miljö-
faktorer

Vid undervisningen om de fysikaliska miljöfaktorerna bör man utgå från människans fysiologiska och psykologiska förutsättningar och hur hon påverkas av buller, vibrationer, ljusförhållanden, klimat och strålning av olika slag.

Vid undervisningen om exempelvis hörsel och buller bör man utgå från örats funktion hos människan.

Även vid undervisningen om de kemiska och biologiska miljöfaktorerna bör man utgå från individens egna förutsättningar. I sammanhanget bör framhållas att de kemiska miljöfaktorerna ofta är svårbedömda och att de ständigt ändrar karaktär samt att de står i direkt förhållande till individens skiftande känslighet och den miljö denne arbetar i. Vidare att skadeverkningar kan uppstå på olika vägar, t ex genom inandning och hudkontakt. Härvid bör även frågor rörande personlig hygien behandlas.

Kravet på information på arbetsplatser där kemiska hälsorisker föreligger uppmärksammas.

InnehållKommentarer

3.5 Hygien på arbetsplatsen

Frågor rörande den personliga hygien har berörts i olika sammanhang under elevens tidigare skoltid. Det är viktigt att fortsätta denna undervisning i yrkesskolan.

Läraren i arbetslivsorientering bör betona vikten av god, personlig hygien på arbetsplatsen.

Undervisningen om sniffning, alkohol, narkotika och tobak (ANT) bör utgå från de fakta som grundskolan förmedlat (se Lsä:I s 37). Frågorna koncentreras till aktuella problem med speciell hänsyn till arbetslivet.

Konditionsträningens betydelse diskuteras och sambandet mellan god kondition och hälsa, arbetsglädje och arbetsprestation poängteras. Samverkan med gymnastikundervisningen bör ske.

3.6 Arbetsinnehåll och arbetstillfredsställelse

Det är viktigt att arbetet är meningsfullt och ger möjligheter till tillfredsställelse och utveckling. Arbetet skall också ge möjligheter till gemenskap och uppskattning. Tillfredsställelsen beror också på hur fritiden upplevs.

Hur arbetet organiseras är viktigt för att uppnå arbetstillfredsställelse. Olika former att organisera arbetet kan diskuteras, varvid möjligheterna att förändra organisationen genom t ex en utvidgning av individens arbetsmoment eller genom att låta en grupp personer tillsammans utföra ett visst arbete tas upp. Härvid behandlas olika orsaker till stress och möjligheter att motverka stress och monotoni.

Innehåll

Kommentarer

Arbetsanpassningens olika sidor diskuteras bl a med utgångspunkt i åtgärder som gör det lättare för såväl nyanställda äldre personer som personer med nedsatt arbetsförmåga att skapa tillfredsställelse i arbetet.

I arbetet att förbättra arbetsmiljön utgör samverkan och inflytande en viktig faktor. Den enskilde måste på olika sätt ges möjligheter att påverka sin arbetssituation. Det är därför viktigt att informera om möjligheter till påverkan, som kan ske genom samarbete mellan anställda och företagsledning.

3.7 Lagar och avtal

Undervisningen om lagar och avtal bör belysa olika parter ståndpunkter. Det är också viktigt att eleverna får kännedom om arbetarskyddslagstiftningens uppbyggnad och innehåll. Information ges också om tillämpningsområdet.

Begreppen arbetstagare och arbetsgivare i lagens mening bör klargöras liksom arbetsgivares och arbetstagares förpliktelser.

Vid behandlingen av de allmänna skyddsföreskrifterna bör tyngdpunkten läggas vid föreskrifterna om förebyggande åtgärder. Reglerna om samverkan mellan arbetsgivare och arbetstagare när det gäller förebyggande åtgärder bör tas upp, varvid skyddsombudets och skyddskommitténs ställning diskuteras. I sammanhanget bör olika slag av försäkringar behandlas.

4 Arbetsmarknadsfrågor

Syfte

Att ge allmän information kring arbetsmarknads- och utbildningsfrågor samt sociala och ekonomiska relationer.

Innehåll

Kommentarer

4.1 Arbetsmarknad

Översiktlig orientering om begreppen arbetsmarknad och arbetsmarknadsproblem. Diskutera dessa begrepps innebörd.

Den tekniska utvecklingen bör diskuteras och vad den kan medföra i form av ändrade och i vissa fall mer komplicerade arbetsuppgifter.

Verksamheten inom skyddat och halvskyddat arbete beskrivs och de ekonomiska villkoren behandlas. Studiebesök bör göras på arbetsplatser med skyddat och halvskyddat arbete.

4.2 Den anställdes rättigheter och skyldigheter

Vid behandling av den anställdes rättigheter bör eleven få viss kännedom om gällande lagar och bestämmelser.

De anställdas rätt att påverka sin arbetssituation genom tillkomsten av MBL bör uppmärksammas.
(MBL= Medbestämmandelagen)

Det är inte bara den anställdes rättigheter som bör behandlas utan även de skyldigheter en anställd har gentemot arbetsgivare och samhälle såsom skyldighet att utföra en arbetsprestation, följa givna instruktioner, anmäla sjukdom, deklarerera inkomst och betala skatt.

Det är också viktigt att ge exempel på privata tjänster, som den anställda inte är skyldig att utföra för arbetsgivaren.

InnehållKommentarer

- 4.3 Sociala och ekonomiska relationer, arbetsetik

Arbetsplatsen rymmer inom sig de flesta problem och möjligheter som mänsklig samvaro kan erbjuda. Orientera och ge exempel härpå.

Behovet av trygghet kan diskuteras med utgångspunkt i aktuell debatt. Härvid behandlas såväl den materiella som den emotionella tryggheten som alla människor har behov av. Individens behov av arbete för att tillgodose sin försörjning måste givetvis beaktas. Men det är också viktigt att diskutera den tillfredsställelse som arbetet ger bl a genom att skapa mänskliga kontakter. Diskutera också den tillfredsställelse som uppskattning och gillande kan ge och vad brist på uppskattning kan innebära.

Diskutera förekommande löneskillnader på arbetsmarknaden. I detta sammanhang kan man också diskutera könsbetingade skillnader som fortfarande finns trots att principen lika lön för lika arbete genomförts på stora delar av arbetsmarknaden.

- 4.4 Arbetsmarknadens organ m m

De villkor och förhållanden som gäller i arbetslivet är till stor del resultat av olika organisationers verksamhet. Deras huvuduppgift är att förhandla om löner och övriga arbetsvillkor, men de har också fått en allt större betydelse för lösningen av andra frågor, exempelvis arbetarskydd, hälsovård, samarbete på arbetsplatsen och i vissa fall även yrkesutbildning.

Eleverna bör få en kort översikt över tillkomsten av fackförbund och lokala fackföreningar samt övriga organisationer på arbetsmarknaden. Huvudvikten läggs på de för elevernas yrkesinriktning aktuella organisationerna.

InnehållKommentarer4.5 Utbildningsfrågor
och omskolnings-
verksamhet

Till de arbetsmarknadspolitiska instrumenten hör arbetsmarknadsutbildningen. Denna är främst avsedd för dem som är arbetslösa eller riskerar att bli det. En sådan utbildning kan ordnas både som skolmässig utbildning och i s k omskolningskurser. Möjligheten till omskolning gäller även utvecklingsstörda.

Utbildning som kan föranledas av omläggning av arbetsmetoder, organisation eller införande av nya maskiner och hjälpmedel bör diskuteras.

Det är viktigt att eleverna får klart för sig att arbetsmetoder kan skifta från företag till företag och att den tillämpade metoden kanske inte till alla delar överensstämmer med den i skolan inlärda. Inskolning kan bli nödvändig.

Eleverna bör även känna till sådan anpassad vidareutbildning som t ex sker genom olika studieförbund.

4.6 Jämlikhetsfrågor

Diskutera vad som skulle kunna göras för att underlätta kvinnans förvärvsarbete. Det sociala trycket på männen att arbeta utanför hemmet kan också belysas.

Den handikappades situation på arbetsmarknaden skall behandlas. Varje människas rätt till meningsfull verksamhet bör betonas.

Det kan vara lämpligt att framhålla den utländska arbetskraftens betydelse för samhällsekonomin och samtidigt diskutera de svårigheter som kan uppstå i samlevnaden mellan människor med olika språk och levnadsvanor.

Innehåll

4.7 Olika företagsfunktion, organisation och ekonomi

Kommentarer

Undervisningen begränsas till att ge en översiktlig bild av företagsprofilen, främst inom elevernas framtida yrkesområden och som har betydelse för den enskilde arbetstagaren.

I detta sammanhang bör även olika former av företagare, exempelvis när det gäller kommunikationer eller sjukvård beröras. Andra områden där både allmänna och enskilda uppträder, exempelvis bostadsbyggandet, bör också behandlas. Vidare berörs olika former för enskild företagsamhet och även kooperationens insatser.

MATEMATIK

Mål

Eleven skall genom undervisningen i matematik

- erhålla matematiska kunskaper och färdigheter av betydelse för kommande yrkesverksamhet och vuxenliv, av såväl allmän som yrkesbetonad karaktär, samt
- få fördjupad kännedom om vanliga mått, vikter och mynt och få övning i beräkningar av skilda slag.

Huvudmoment

1. Addition och subtraktion
2. Multiplikation och division
3. Mätning
4. Tal i decimalform
5. Bråk
6. Överslagsräkning
7. Geometri
8. Procent
9. Tabeller och diagram

Anvisningar och kommentarer

Undervisningen i matematik skall planeras med utgångspunkt i den enskilde elevens förutsättningar och behov av såväl allmän som yrkesbetonad karaktär. Elevens matematiska färdighetsträning måste bygga på de kunskaper och färdigheter som han tillägnat sig i tidigare skolgång och planeras med dessa som utgångspunkt med tanke på framtida vuxenliv och yrkesverksamhet. Detta innebär att läraren - när eleven kommer ny till skolan - måste skaffa sig nödvändig kännedom om eleven t ex genom studium av pedagogiska journaler och genom samtal med personer som har för matematikundervisningens planering värdefulla uppgifter att lämna om eleven. Med stöd av dessa uppgifter och med hjälp av diagnostiska prov samt egna iakttagelser under den inledande perioden kan läraren bilda sig en uppfattning om elevens kunskaper och färdigheter varigenom individualiseringen av matematikundervisningen underlättas.

Skillnaderna i elevernas matematiska kunnande kan vara påfallande stora, varför kravet på individualiserad matematikundervisning ytterligare understryks.

För många elever är det nödvändigt att även i yrkesskolan ingående behandla centrala moment, som ingår i grundsärskolans kursplan, varför anvisningar och kommentarer för grundsärskolans matematikundervisning även gäller för vissa elever i yrkesskolan. Matematikundervisningen i yrkesskolan skall vara en fördjupning och vidareutveckling av tidigare inhämtade kunskaper, ett uppövande av den numeriska räknefärdigheten samt så långt möjligt en utveckling av förmågan att tillämpa matematiken inom olika verksamhetsområden. Om rektor i samråd med klasskonferens finner lämpligt, kan en veckotimme av matematikundervisningen genomföras som fackanknuten yrkesräkning i årskurserna 3 och 4.

Elevernas förmåga att arbeta med symbolföreställningar fortsätter att utvecklas under tonåren, vilket innebär att de i

yrkesskolan har lättare att tillgodogöra sig vissa moment, som tidigare varit alltför svåra för dem. Tonårseleverna rör sig mera ute på egen hand i samhället. Därigenom upplever de starkare behovet av att kunna matematik. Detta behov skapar för många elever den motivation, som de tidigare saknat. I den yrkesinriktade undervisningen kommer eleven också att uppleva behovet av matematisk kunskap. Den ökade motivationen kan emellertid inte alltid kompensera elevernas inlärningssvårigheter, vilket läraren måste vara medveten om. I många fall är elevens praktiska färdighet större än hans matematiska, vilket kan förleda läraren att ställa alltför stora krav på eleven, med påföljd att hela hans skolsituation kan påverkas ogynnsamt.

Läraren måste vid varje undervisningstillfälle göra klart för sig vilket avsnitt eleven skall genomgå. Tillräcklig tid måste anslås åt varje nytt moment. Uppgifternas svårighetsgrad bör stegras efter varje elevs förutsättningar. Centrala moment bör återkomma flera gånger under läsåret, så att de ständigt hålls aktuella. Såväl metoder som förklaringar skall vara omsorgsfullt förberedda och noga avpassade efter varje elevs utvecklingsstadium.

Den ordning i vilken huvudmomenten är upptagna behöver inte vara modell för ordningsföljden i undervisningen. En integration mellan olika moment bör eftersträvas. Stoffet skall sovras utifrån behovsprincipen, vilket innebär att i första hand sådana moment som är av stor betydelse för elevernas yrkesinriktade studier samt framtida vuxenliv skall tas upp i undervisningen. Det är önskvärt att läraren som undervisar i matematik har ett nära samarbete med övriga lärare och inte minst med lärare i yrkesinriktade ämnen.

För elever med starkt uttalade matematiksvårigheter bör samordnad specialundervisning anordnas (se Lsä 73:I s 41 ff).

Olika slag av laborativt material anpassat till åldersgruppen bör utnyttjas vid behandling av flertalet moment för att göra undervisningen så konkret som möjligt. Eleverna ges tillfälle att efter bästa förmåga själva försöka komma fram till matematiska slutsatser och regler.

1 Addition och subtraktion

Syfte

Att öva elevens färdighet att använda dessa båda räknesätt.

Innehåll

Kommentarer

1.1 Addition

Innehållet i dessa avsnitt bör omfatta repetition och fördjupning av tidigare genomgångna moment.

1.2 Subtraktion

Repetitionens och fördjupningens omfattning bestäms av elevernas behov. Uppgifter bör hämtas från matematikens praktiska tillämpningar i vardagslivet och från undervisningen i yrkesinriktade ämnen.

2 Multiplikation och division

Syfte

Att så långt möjligt ge fortsatt grundläggande kunskap i multiplikation och division,

att genom övningsexempel i multiplikation och division lära eleven använda olika kombinationsmöjligheter och därvid noggrant genomgå principen för dessa.

Innehåll

Kommentarer

2.1	Multiplikation	Elever, som i grundsärskolan inte lärt eller fått tillräcklig övning i multiplikation, bör - om läraren finner detta lämpligt med hänsyn till elevernas förutsättningar - få tillfälle att öva detta i yrkesskolan
		När multiplikation skall genomgåas är det lämpligt att man förutom exempel på multiplikation av allmän karaktär även anknyter med exempel från den yrkesinriktade undervisningen. Samma metodik som i grundsärskolan bör användas.
2.2	Division	Vid genomgång av division är det lämpligt att man förutom division av allmän karaktär även anknyter med exempel från den yrkesundervisning, som eleven genomgår.

3 Mätning

Syfte

Att med hänsyn till vardagslivets förhållanden och undervisningen i yrkesinriktade ämnen fördjupa elevens kunskaper beträffande olika måttenheter samt öva elevens färdighet att använda olika mätton.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Längdmätning

Repetition och eventuell fördjupning av tidigare genomgångna längdmått bör förekomma liksom enkla enhetsbyten. Detta avsnitt bör i första hand tillgodose elevernas behov av mätningsskunnande. Omfattningen i övrigt bestäms av elevernas varierade inlärningsmöjligheter.

Hänsyn bör även tas till den kunskap som erfordras för den yrkesinriktade längdmätningen. Övningar med mätning av olika föremål, former och dimensioner samt uppskattning av olika längder med efterföljande kontrollmätning, bör ingå som moment i undervisningen.

Om eleven bedöms vara mogen härför och undervisningen i övrigt kräver det, bör läraren gå igenom begreppet skala.

3.2 Vägning

Man bör repetera och eventuellt fördjupa tidigare genomgångna moment gällande vikter och enkla enhetsbyten. Avsnittets omfattning är beroende av elevernas behov av kunskaper om vägning i yrkesinriktade ämnen. Övning i att avläsa viktangivelser på olika slags förpackningar samt att uppskatta föremåls vikt utan hjälp av våg kan ingå i undervisningen. Kontrollvägningar bör göras.

InnehållKommentarer

Elever kan även genomföra övningar i exempelvis vägning av brev, paket etc samt i anslutning härtill ta reda på portokostnaderna med hjälp av posttaxa.

3.3 Volymmätning

Omfattningen av detta avsnitt bestäms av elevernas skiftande behov av kunskap om volymmätning inom de olika yrkesområdena.

Elever i t ex konsumtionsutbildning bör särskilt öva liter och deciliter. Elever i exempelvis jordbruksutbildning har större behov av övningar i mätning av m^3 och dm^3 . Uppskattningar jämte kontrollmätningar bör också förekomma vid volymbestämning.

4 Tal i decimalform

Syfte

Att lära eleven att skriva tal i decimalform samt

att utföra enkla matematiska operationer med tal i decimalform med exempel från vardagslivets förhållanden och från undervisningen i yrkesinriktade ämnen.

Innehåll

Kommentarer

4.1 Tiondelar

Flertalet elever har i grundsärskolan tränats att avläsa, beteckna samt räkna med kronor och ören skrivna i decimalform. Självständiga övningar i att skriva olika tal i decimalform, exempelvis 1 liter 2 dl = 1,2 l etc, är nu värdefulla.

Vid åskådliggörandet av tal i decimalform kan man använda sig av millimetergraderad linjal. Man kan även använda sig av Sternmateriel eller liknande varvid 10-staven betecknar en hel. Förklara att siffran, som kommer omedelbart efter decimaltecknet, uttrycker tiondelar.

4.2 Hundradelar

Med hjälp av en centimetergraderad meterlinjal kan man lätt åskådliggöra hundradelar. Man kan i detta sammanhang anknyta till kronor och öre skrivna i decimalform eller mätningar i den yrkesinriktade undervisningen.

InnehållKommentarer

- 4.3 Tusendelar Eleverna orienteras om att nästa enhet är tusendelar. Huruvida begreppet tusendelar skall bli föremål för utförligare behandling i undervisningen får avgöras från fall till fall bl a beroende på yrkesinriktning.
- 4.4 Räkning med tal skrivna i decimalform Eleverna får utföra räkneoperationer med tal skrivna i decimalform, framför allt med exempel från vardags-situationer och från den yrkesinriktade undervisningen.

5 Bråk

Syfte

Att lära eleven förstå och utläsa vissa tal skrivna i bråkform.

Innehåll

Kommentarer

5.1	Bråkbegrepp	Eleverna är i allmänhet förtrogna med begreppet $\frac{1}{2}$. Det kan därför vara lämpligt att införa t ex begreppen $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{4}$, om eleverna inte redan känner till dessa. Även andra bråk som förekommer i vardagslivet kan införas i undervisningen.
5.2	Att utläsa bråk	Eleverna kan övas i att utläsa vissa mera allmänt förekommande bråk.
5.3	Bråkräkning	Elever, som behärskar division, övas i överföring av enkla bråk till tal i decimalform. Någon räkning med bråk eftersträvas inte annat än som eventuell överkurs för vissa elever. Man bör dock ta hänsyn till om bråkräkning erfordras i det yrkesbetonade ämnet.

6 Överslagsräkning

Syfte

Att öva eleven att utföra avrundningar och överslagsräkningar.

Innehåll

Kommentarer

6.1 Överslagsräkning

Träning i att avrunda tal bör förekomma så ofta som möjligheter härtill finnes, exempelvis i samband med mätningar, vägningar etc. Övningar i att utföra öresutjämningsräkningar (affärsräkning) samt avrunda kronor till närmaste hela 10-, 100- eller 1 000-tal kronor bör ingå.

Då eleverna övat avrundningar, bör de få övning i att göra enkla överslag gärna med exempel från yrkesinriktade ämnen. Parallellt med dessa uppskattningar bör exakta beräkningar för att konstatera avvikelsernas storlek genomföras i någon mån.

7 Geometri

Syfte

Att lära eleven vissa geometriska begrepp.

Innehåll

Kommentarer

7.1	Geometriska benämningar	Geometriundervisningen skall i första hand innebära att eleven skall iaktta, rita och mäta samt lära sig olika formers benämningar. I den mån så är möjligt bör även övningar i mätning av sidor och vinklar samt mätning och beräkning av omkrets och volym genomföras.
7.2	Kvadrat	Man kan utgå från kvadratiska föremål i omgivningen och låta eleverna på rutat papper rita kvadrater. Även omkretsberäkningar kan utföras.
7.3	Triangel	Eleverna får rita och mäta trianglars omkrets.
7.4	Linjer	Begreppen vågrät och lodrät linje går igenom. Ett vattenpass kan användas för att åskådliggöra begreppen. Eleverna kan i klassrummet ge exempel på lodräta och vågräta linjer.
7.5	Parallella linjer	Man kan på olika sätt visa att linjer kan vara jämnlöpande eller parallella. Begreppet anknyts till vardagslivet och exemplifieras.
7.6	Vinklar	Utifrån tidigare inhämtad kunskap om vinklar kan exempel ges på vinklar i omgivningen. Att mäta och rita av dem med hjälp av smyginkel kan ge god övning.
7.7	Rektangel	Eleverna får ge exempel på rektangulära föremål samt rita av dem. Begreppen längd och bredd bearbetas.

InnehållKommentarer

7.8   Cirkel

Övningar i att rita cirklar med passare bör ingå samtidigt som begreppen omkrets, area, radie och diameter behandlas.

7.9   Beräkning av areor

Beräkning av ytors storlek bör genomföras i den omfattning undervisningen i övrigt kräver det.

Elever, som bedöms ha förutsättningar härför, bör få lära sig att uttrycka formler för beräkning av areor. Olika yrkesområden har skilda behov av area-beräkningar.

För elever, som exempelvis genomgår trädgårdsutbildning är det väsentligt att m^2 och dm^2 behandlas.

Elever som genomgår jordbruksutbildning måste få lära sig hektar. Skattningar med åtföljande kontrollmätningar bör förekomma.

8 Procent

Syfte

Att låta eleven få elementär kännedom om procent, brutto, rabatt, netto, kapital och ränta.

Innehåll

Kommentarer

8.1 Procent

Eleverna bör få kännedom om ordet procent som språkligt uttryck.

Härvid framhålls att procent är ett annat namn för hundra delar. Man kan alltså säga "sju procent" i stället för "sju hundra delar".

Anknytning görs till vardagslivets behov av procenträkning i samband med exempelvis bankärenden, handel av olika slag, återbäringskvitton etc.

Elever, som har förutsättningar härför, bör övas i beräkning av rabatt efter vissa procentsatser. Procentangivelserna skrivs då i decimalform.

8.2 Bruttpris - rabatt - nettopris

Vid undervisningen förklaras sammanhanget mellan bruttopris, nettopris och rabatt. Eleverna bör få klart för sig, att bruttopriset är det högre priset.

Enkla uppskattningar där rabatter anges i procent bör förekomma liksom övningar att räkna ut nettopriset.

8.3 Kapital - ränta

Vad som avses med kapital och ränta går igenom. Enkla överslagsräkningar kan förekomma.

9 Tabeller och diagram

Syfte

Att öva elevens förmåga att tolka olika tabeller och diagram.

Innehåll

Kommentarer

9.1 Tabeller - diagram
Nomogram

Övningar i att tolka olika tabeller och enkla diagram, företrädesvis sådana som har anknytning till den yrkesinriktade undervisningen, skall ingå. För att eleven i yrkesämnet lättare ska kunna genomföra vissa moment bör även övningar i nomogramläsning förekomma och praktiskt prövas i olika former.

Eleverna kan även själva få samla in uppgifter och tabellera dessa eller åskådliggöra dem genom enkla diagram.

SAMHÄLLSKUNSKAP

Mål

Eleven skall genom undervisningen i samhällskunskap

- utveckla sin förmåga att förstå hur samhället fungerar samt

- orientera sig om viktiga samhällsfrågor, såväl nationellt som internationellt.

Huvudmoment

1. Skola och studier
2. Fritiden
3. Föreningar - folkrörelser
4. Kommunen
5. Rikets styrelse
6. Skatter
7. Ekonomi och köpkunskap
8. Lag och rätt
9. Kommunikationer
10. Internationella frågor
11. Miljövård
12. Aktuella samhällsfrågor

Anvisningar och kommentarer

Stoffet bör väljas och behandlas så att eleven får en förhållandevis sammanhängande samhällsorientering med hänsyn till sin mognad och sin utvecklingsnivå. Det som har samband med elevens egen värld och kan förklara den, bör tas som utgångspunkt i undervisningen. Denna bör i största möjliga utsträckning byggas upp kring konkreta situationer i samhället. Naturliga anknytningar kan även erhållas i det stoff som press, radio och television erbjuder. Undervisningen i samhällskunskap måste leda till att elevernas erfarenhetsvärld ständigt ökas. Studiebesök bör därför vara naturliga inslag i undervisningen.

Undervisningen i samhällskunskap skall vara objektiv, dvs saklig och allsidig. Skolan skall inte ta ställning i kontroversiella frågor som rör samhällssyn och politisk uppfattning. De olika uppfattningarna måste presenteras så att de kommer till sin rätt och är begripliga för eleverna.

Undervisningen bör sikta mot att göra eleven medveten om rättigheten att ha en egen åsikt och om skyldigheten att respektera andras.

Undervisningen i samhällskunskap skall för eleven söka förklara de grundläggande idéerna i vår demokratiska livssyn. Dessa grundläggande idéer kan också åskådliggöras genom sådant stoff som ger eleven socialt värdefulla attityder. Centrala mål för denna undervisning är t ex förmåga att leva samman i grupper, vilja till samarbete, förståelse, ansvar och respekt för normer, hänsyn till andra, känsla för det gemensamt ägda eller anförtrodda och självständigt ställningstagande.

1 Skola och studier

Syfte

Att orientera eleven om skolans uppgifter samt om de olika studiemöjligheter, som finns.

Innehåll

Kommentarer

1.1	Skolformer	Eleven bör orienteras om olika skolformer med tonvikt på utbildningsmöjligheter vid elevens egen skola.
1.2	Att vara elev vid yrkessärskolan	Man bör ta upp vad det innebär att vara elev och vilka rättigheter och skyldigheter som eleverna har. I sammanhanget kan man även ta upp frågan vad det innebär att vara inskriven enligt omsorgslagen.
1.3	Studiemöjligheter	Man bör orientera om olika studiemöjligheter som står öppna för eleverna, t ex studier vid folkhögskola, studiecirkelar samt arbetsmarknadsutbildning (AMS). I detta sammanhang bör även elevernas framtidsutsikter på arbetsmarknaden efter yrkesutbildning beröras. Olika former av handikapp och hur dessa kan påverka utbildning och arbete bör diskuteras. Samverkan med ämnet arbetslivsorientering bör ske.

2 Fritiden

Syfte

Att orientera eleven om olika fritidssysselsättningar med sikte på att aktivera eleven under dennes fritid.

Innehåll

Kommentarer

- 2.1   Fritidsaktiviteter   Läraren i samhällskunskap kan i samarbete med t ex skolans gymnastiklärare, elevhemspersonal, föräldrar och fritidsledare göra upp ett informationsprogram om olika fritidsaktiviteter som presenteras för eleverna. Detta program bör - förutom information och presentation av olika handledare, lokaler och aktiviteter - även innehålla uppgifter om den fritidsverksamhet som finns ute i samhället avseende föreningsliv, idrott, nöjen, bildande verksamhet, sevärdheter etc. Eleven bör uppmuntras att självständigt ordna sin fritid. (FSe Lsä 73:I s 8f.)

3 Föreningar – Folkrörelser

Syfte

Att ge eleven elementär föreningskunskap samt orientera eleven om våra folkrörelser och deras program.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Olika föreningar

Eleverna bör få ge exempel på olika föreningar, som de känner till. Diskussion bör förekomma om tänkbara anledningar varför människor samman-
sluter sig till föreningar.

3.2 Föreningskunskap

Frågan om hur en föreningsstyrelse är sammansatt och hur den arbetar bör behandlas. Eleverna bör stimuleras till att själva bilda elevråd med egen styrelse. För att detta skall fungera bör sannolikt någon vuxen finnas i bakgrunden för att stödja verksamheten. (Se Lsä 73:I s 75.)

4 Kommunen

Syfte

Att orientera eleven om hur kommunen styrs, dess serviceorgan och deras uppgifter samt aktuella problem i kommunen.

Innehåll

Kommentarer

4.1	Vem bestämmer i kommunen	Orientering ges om kommunfullmäktige samt några olika nämnder i kommunen och deras uppgifter. Frågan om hur man väljer medlemmar till kommunfullmäktige behandlas.
4.2	Kommunens serviceorgan	Man kan utgå från den egna kommunen och behandla dess olika serviceorgan och deras uppgifter. Studiebesök bör göras.
4.3	Aktuella problem	Några aktuella problem i hem (skol-) kommunen och olika uppfattningar om hur man vill lösa dessa presenteras.
4.4	Församling	Orientering ges om församlingens uppgifter.

5 Rikets styrelse

Syfte

Att orientera eleven om huvudlinjerna i det politiska livet i Sverige.

Innehåll

Kommentarer

5.1	Statschef	Eleverna får upplysning om skillnaden mellan monarki och republik. Kungens och regeringschefens roller i Sverige berörs.
5.2	Riksdag - regering	Orientering ges om riksdag och regeringen, deras sammansättning, funktion och ansvarsområden. Det bör påpekas att regeringen för att kunna styra landet är beroende av riksdagens stöd, dvs parlamentarismens principer.
5.3	Partier	Det bör framhållas att vi har rätt att ha en egen åsikt, men att vi samtidigt bör respektera andras uppfattningar. Man tar upp frågan varför det bildats olika partier. Gå igenom deras namn och något om hur de vill att landet skall styras. Man kan utgå från någon aktuell samhällsfråga.
5.4	Val	Man går igenom hur ett val går till. Frågan varför ett eller flera partier får uppgiften att bilda regering tas upp. Om möjligt arrangeras skolval.
5.5	Demokrati	Vad demokrati innebär kan klargöras för eleverna bl a genom att ta upp några skillnader mellan demokrati och diktatur.
5.6	Län, landsting	Man orienterar om län- och landstingskommuner och deras uppgifter.

InnehållKommentarer

5.7 Vårt försvar

Man förklarar för eleven att Sverige är ett alliansfritt land samt vad detta innebär. Ta upp frågan om varför vi har ett försvar och presentera de olika försvarsgrenarna samt några militära yrken.

Frågan om vad värnplikt och civilförsvarsplikt innebär tas upp. Vapenfri värnplikt behandlas.

I undervisningen om maktbalansen kan man utgå från olika aktuella krissituationer i världen.

6 Skatter

Syfte

Att orientera eleven om varför man måste betala skatt samt om hur vårt skattesystem fungerar.

Innehåll

Kommentarer

6.1	Varför vi måste betala skatt	Man bör anknyta till tidigare genomgångna avsnitt om samhällsservice. Det framhålls att det är vi själva som genom skatterna betalar den service vi får. Man går igenom uppgifterna, som står på en skattsedel och talar om var man kan få denna. Frågan om sjukförsäkringsavgift och pensionsförsäkringsavgift behandlas.
6.2	Skattetabell	Man informerar om skattetabeller. Det påpekas att en arbetsgivare är skyldig att dra skatt. Exempel med olika inkomster för att visa eleverna hur skattetabellerna fungerar tas upp.
6.3	Deklaration	Det påpekas att alla, som har inkomst måste deklarerera. Man går igenom hur man deklarerar och vilka avdrag man har rätt att göra. Man går även igenom var man kan få hjälp med sin deklARATION.
6.4	Mervärdeskatt	Eleverna orienteras om andra skatter: skatt på sprit och tobak, mervärdeskatt, bensinskatt etc.

7 Ekonomi och köpkunskap

Syfte

Att orientera eleven om ekonomiska förhållanden för enskilda personer.

Innehåll

Kommentarer

7.1	Inkomst - budget	Planering av en budget går igenom. Man kan ta upp olika exempel: en tonåring med fickpengar, en tonåring med sin första lön, en familj.
7.2	Kassabok	Man går igenom hur man för en kassabok.
7.3	Sparande - låneformer	Eleverna får orientering om olika sätt att spara. Man tar även upp bankernas uppgifter: sparande, ränta och olika utlåningsformer.
7.4	Försäkringar	Eleverna får upplysning om försäkringsbolagen och deras uppgift. Olika typer av försäkringar behandlas: hemförsäkring, trafikförsäkring, ansvarsförsäkring, livförsäkring etc. Skillnaden mellan privat försäkring och allmänna försäkringen (socialförsäkringar) bör belysas.
7.5	Olika inköpsmöjligheter	Eleverna får orientering om olika slags butiker, postorder, telefonförsäljning och försäljning vid dörr. Även riskerna med sådana olika inköpsmöjligheter tas upp. Möjligheterna att häva ett köp inom viss tid berörs i detta sammanhang.
- Eleverna får orientering om olika slags betalningsmöjligheter, kontantköp, avbetalningsköp, köpkort m fl.

- 7.6   Konsumentinformation   Annonser gör ofta reklam för en vara. Diskutera sanning - osanning. Eleverna uppmanas att vara kritiska, jämföra, kontrollera och bilda sig en egen uppfattning.
- 7.7   Planering av köp   Man går igenom hur man förbereder och planerar ett inköp, och hur man skaffar råd och upplysningar om varor.

8 Lag och rätt

Syfte

Att orientera eleven om samhällslivets regler, polisens arbete, olika lagbrott samt domstolars verksamhet.

Innehåll

Kommentarer

8.1	Regler och lagar	Avsnittet kan inledas med ett samtal om de oskrivna och skrivna regler och lagar, som vi träffar på i hemmet, i skolan, på arbetsplatsen och i samhället. Eleverna får diskutera om vi behöver dessa eller inte.
8.2	Polisen och dess uppgifter	Man orienterar om kriminalpolisens, trafikpolisens och ordningspolisens olika uppgifter. Det framhålls att polisens främsta uppgift är att hjälpa och skydda.
8.3	Brott	Exempel ges på några olika typer av lagbrott. De kan hämtas från dagspressen. I sammanhanget förklaras polisens uppgift och innebörden av orden "gripa", "anhålla" och "häkta" tas upp.
8.4	Domstolen	Det beskrivs hur en rättegång går till. Det framhålls att den åtalade har rätt till försvarsadvokat, som hjälper honom under rättegången.
8.5	Påföljd	Olika typer av påföljder behandlas. Begreppen villkorlig dom och skyddstillsyn tas upp. Man diskuterar om det är riktigt att man på olika sätt straffar någon, som brutit mot lagen. Problemet med återanpassning, bl a till följd av enskilda människors och samhällets attityder till en straffad, diskuteras. (Se Lsä 73:I s 39.)

9 Kommunikationer

Syfte

Att eleven själv skall lära sig att begagna allmänna kommunikationsmedel samt utnyttja samhällets service- och hjälporgan.

Innehåll

Kommentarer

9.1	I trafiken	Olika sätt att färdas ute i samhället repeteras. Ta upp barnens, de fysiskt handikappades och de äldres svårigheter i trafiken. Orientering ges om samhällets service- och hjälporgan.
9.2	Trafikregler - vägmärken	Man repeterar trafikregler, vägmärken och trafiksignaler för gångtrafikanter, cyklister och mopedister.
9.3	Trafikolyckor	Man tar upp frågor om hur samhället försöker komma till rätta med trafikolyckor genom att ställa vissa krav på bl a förare och fordon, samt hur man försöker förändra miljön, så att den blir människo- och trafikvänligare.
9.4	Körkort	Orientering ges om de krav som ställs för att få köra moped, motorcykel, traktor och bil samt om vad som kan leda till förlust av körkort.
9.5	Mopedutbildning	Om möjligt bör elever som kan förväntas bli mopedförare erhålla en teoretisk, praktisk och teknisk mopedutbildning.
9.6	Resor	Planering av resor går igenom. Därvid behandlas resebyråer, olika kommunikationsmedel som flyg, båt, järnväg, buss och taxi, tidtabeller, hur man använder skolortens kommunikationsmedel, utlandsresor, pass och valuta. (Se Lsä 73:I s 36.)

10 Internationella frågor

Syfte

Att orientera eleven om några aktuella internationella frågor.

Innehåll

Kommentarer

10.1	I-land och u-land	Eleverna får orientering om karaktäristiska drag för i-land respektive u-land. Svenskt och internationellt biståndsarbete bör tas upp genom att exempel ges på sådana insatser.
10.2	FN och andra organisationer	Eleverna orienteras om deras verksamhet.
10.3	Invandring - utvandring	Eleverna får orientering om vad invandring respektive utvandring innebär. Problem som vanligen uppstår för invandrare berörs.

11 Miljövård

Syfte

Att orientera eleven om miljö-
vårdsproblemen samt om hur
samhället försöker komma till
rätta med dessa.

Innehåll

11.1 Miljövård

Kommentarer

Eleven får orientering om vatten- och luftförore-
ningar samt om nedskräpningen i naturen. Man dis-
kuterar vilka risker vi utsätter oss för. När man
orienterar om hur samhället försöker komma till
rätta med problemen bör man också belysa den en-
skildes ansvar.

12 Aktuella samhällsfrågor

Syfte

Att orientera om samhällsfrågor som i första hand berör eleven som medborgare i samhället samt hur händelser och förändringar påverkar levnadsvillkoren.

Innehåll

Kommentarer

12.1 Aktuella samhällsfrågor

Aktuella samhällsfrågor tas upp till diskussion i samband med aktuella händelser förmedlade av t ex press, radio och TV. Nyhetsförmedlingen och dess trovärdighet kan samtidigt belysas.

KONSUMENTKUNSKAP SAMT HÄLSA OCH HYGIEN

Mål

Eleven skall genom undervisningen i konsumentkunskap samt hälsa och hygien

- erhålla ADL-träning i viss omfattning för bättre funktion i sin sociala miljö,
- förvärva kunskap om kostens betydelse för hälsan samt viss färdighet i att tillreda en enkel måltid,
- erhålla kunskap om och färdighet i klädvård,
- förvärva kunskap om och färdighet i bostadsvård,
- tillägna sig kunskap om sambandet mellan hygien och hälsa,
- inhämta kunskap om hälsovård,
- förvärva kunskap om elementär hemsjukvård och olycksfallsvård,
- tillägna sig kunskap om arbets- och yrkeshygien samt
- inhämta kunskap om samlevnads- och sexualfrågor.

Huvudmoment

1. Kostkunskap
2. Bostadsvård
3. Klädvård
4. Hälsovård
5. Sjuk- och olycksfallsvård
6. Arbets- och yrkeshygien
7. Samlevnads- och sexualkunskap

Anvisningar och kommentarer

Konsumentkunskap med hälsa och hygien har till uppgift att förbereda eleven för ett så självständigt liv som möjligt i hem och samhälle och utgör en fortsättning och fördjupning av tidigare erhållen ADL-träning. Det finns exempel på elever, som i de yrkesinriktade ämnena lyckats förvärva goda praktiska färdigheter och sedan fått en anställning men misslyckats, på grund av att de inte har klarat ett självständigt boende, inte kunnat sköta sin personliga hygien eller inte kunnat handskas med pengar på ett ändamålsenligt sätt. Anledningen till dessa brister kan vara, att mycket som flickan eller pojken under uppväxtåren själv skulle kunna utföra i sin hemmiljö har utförts av andra, bl a på grund av överbeskydd eller underskattning av tonåringars förmåga. Därför är det av stor vikt att eleverna ges social träning och färdighet så att de i största möjliga utsträckning klarar sig själva.

Betydelsefullt är också avsnittet om samlevnads- och sexualfrågor. Undervisningen måste här på ett sakligt sätt belysa de delar av lärostoffet, där olika värderingar föreligger. Undervisningens syfte är också att vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna som hänsyn och ansvar.

Betydelsen av personlig stil, god hygien och samarbete måste särskilt beaktas. Tid måste även ägnas åt sådana arbetsuppgifter som väcker elevens intresse för att skapa vardags-trivsel.

Undervisningen skall i så stor utsträckning som möjligt bedrivas i form av övningar, varför bl a tillgång till ADL-lägenhet och undervisningskök är önskvärd. Undervisningen kan läggas upp kring olika intresseområden där ett flertal av huvudmomenten integreras.

Innehållet i ADL-träningen framgår av Lsä 73:II Yrkesträning s 60 och följande.

Elever som behöver extra insatser av ADL-träning kan få detta i viss omfattning enligt anmärkningar till timplanen.

Undervisningen skall alltid, där så är möjligt, samverka med andra ämnen.

1 Kostkunskap

Syfte

Att ge eleven kännedom om betydelsen av att äta en allsidigt sammansatt kost samt

att lära eleven elementär matlagning, dukning och gott bordsskick.

Innehåll

Kommentarer

1.1	Näringslära	Med utgångspunkt i kostcirkeln belyses hur kosten bör vara sammansatt. Kostens betydelse för allmäntillstånd och prestationsförmåga klargörs. Olika förslag på näringsriktiga måltider bör sammanställas.
1.2	Livsmedelskunskap	Man går igenom de för vardagskosten viktigaste livsmedlen vad gäller pris, näringsinnehåll, hantering och förvaring. Planering av inköp behandlas även, både med tanke på vilka varor som skall köpas, mängden samt inköp för veckoslut etc.
1.3	Redskap för matlagning	Orientering ges om redskap och utrustning i köket, användning, skötsel, utformning m m.
1.4	Matlagning	Tonvikten läggs på tillagning av livsmedel av hel- och halvfabrikat samt smaksättning och komplettering av dessa för att få en näringsriktigt sammansatt och välsmakande måltid.

Eleverna skall även öva sig i att ställa i ordning efter sig. Enkla, klara rutiner för utförande av detta arbete är av vikt.

InnehållKommentarer

- 1.5   Dukning   Som en uppföljning av matlagningen behandlas hur man dukar ett bord, så att det ser trevligt ut.
- 1.6   Bordsskick   Betydelsen av gott bordsskick skall framhållas. I samband härmed övas och diskuteras hur man beter sig då man äter på barservering eller restaurang. Det är också viktigt att besöka någon servering utanför skolan och då tillämpa de övade momenten.

2 Bostadsvård

Syfte

Att lära eleven elementär bostadsvård.

Innehåll

Kommentarer

2.1 Redskap och utrustning

Orientering ges om redskap och rengöringsmedel, som behövs för den dagliga vården av en bostad, samt hur de skall användas och skötas.

Övning i hanterandet av köksmaskiner och redskap, dammsugare, tvättmaskiner etc bör ingå i mån av tillgång till dessa.

2.2 Bostadsvård

Eleven bör få öva att på enkelt sätt vårda sin bostad och hålla snyggt omkring sig. Härvid skall även påvisas vad som kan göras i förebyggande syfte mot nedsmutsning såväl inom- som utomhus.

3 Klädvård

Syfte

Att öva eleven att bedöma vad som är lämplig klädsel för olika tillfällen samt lära sig hur man sköter sina kläder.

Innehåll

Kommentarer

3.1	Klädsel	Orientering ges om hur man klär sig för arbete, fritid och fest. Kläderna och figuren samt personliga mått behandlas, varvid rätt materialval uppmärksammas liksom olika tillbehör och hur man lär känna sina färger. Klädernas dagliga vård, säsongsvård och förvaring samt hur man är aktsam om sina kläder och något om skovård bör ingå i undervisningen. Man bör respektera olika familjers klädsmaak vid undervisningen.
3.2	Småreparationer	Man bör öka färdigheterna i att sy i en knapp och att kunna laga hål i en strumpa eller dylikt.
3.3	Tvätt - strykning	Hur man tvättar ylle, nylon och bomull bör tränas. Tvättning för hand, tvättning i maskin, fläckurtagning, pressning och strykning behandlas. Orientering om vart man vänder sig för kemisk tvätt bör tas upp i detta sammanhang.

4 Hälsovård

Syfte

Att lära eleven betydelsen av personlig hygien och hälsokontroll, rekreation och motion samt information om alkohol, narkotika och tobak.

Innehåll

Kommentarer

4.1 Personlig hygien

Vid undervisning om personlig hygien diskuteras frågor kring kroppsvård och tandvård samt övrig hälsovård. Frågor som berör smittosamma sjukdomar och smittspridning samt ansvar om sin egen sjukdom behandlas.

Frågor rörande personlig hygien har berörts i olika sammanhang under elevernas tidigare skolgång. Uppföljning bör ske så att eleven tillämpar inhämtade kunskaper såväl i boendet som på arbetsplatsen och vid fritidssysselsättningar. I sammanhanget bör också skönhetsvård något beröras. Individens ansvar vid egen sjukdom skall betonas.

Information ges om smittkällor och smittspridning. Betona särskilt hur viktig god personlig hygien är som förebyggande åtgärd.

4.2 Hälsokontroll

Skolhälsovård och företagshälsovård är viktiga funktioner som eleverna bör få som en ingående information om, även övrig hälsokontroll behandlas.

Undervisningen kan anknytas till studiebesök vid skolans institution för hälsokontroll med orientering om vilka prover som tas och kontroller som utförs. Orientering ges också om olika möjligheter till hälsokontroll för speciella situationer, exempelvis på mödra- och barnavårdscentral.

InnehållKommentarer4.3   Arbete, rekrea-
            tion och motion

Sömn, vila och rekreation är nödvändiga inslag i människans tillvaro. Detta påverkar även trivseln i arbetet. Diskutera tänkbara motiv för motion, motionsbehov i olika åldrar samt motion av skilda slag.

Konditionsträningens betydelse för hälsa och välbefinnande behandlas. I samband härmed berörs den ökade frekvensen av hjärt- och kärlsjukdomar.

4.4   ANT

Alkohol, narkotika och tobak, Lsä Del I, s 37. I yrkesskolan bör undervisningen mera karaktäriseras av information och diskussion om sociala, psykologiska, fysiologiska och ekonomiska problem i samband med bruk av dessa gifter.

5 Sjuk- och olycksfallsvård

Syfte

Att eleven skall få

- kännedom om sjukdomar för vilka vård kan ges i hemmet,
- kunskap om handhavande av läkemedel i hemmet,
- kännedom om åtgärder för att förebygga olycksfall,
- kunskap om åtgärder vid olycksfall samt
- kunskap om metoder för sårbehandling.

Innehåll

5.1 Orientering om några sjukdoms-tillstånd

Kommentarer

Hemsjukvård och den sjukes personliga hygien tas upp.

I samverkan med undervisningen om personlig hygien behandlas de vanligaste smittsamma sjukdomarna översiktligt, deras symptom, förlopp, behandling och inkubationstid. Exempel på följdsjukdomar och komplikationer ges.

Undervisningen bör planeras med tanke på olika hemförhållanden och olika möjligheter till vård i hemmet. Den skall vidare ge en orientering om sjukdomar, för vilka vård kan ges i hemmet.

InnehållKommentarer

Huvudvikten läggs vid den sjukes allmänna omvårdnad. Information ges om vart eller till vem man kan vända sig för att få hjälp (t ex distrikts-sköterska eller socialbyrå).

5.2 Läkemedel

Orientering ges om läkemedelsformer, läkemedelsordinationer och läkemedels förvaring i hemmet.

I samband med informationen om läkemedelsfrågor betonas också betydelsen av att en given ordination följs. Rutiner vid medicinering bör genomgåas i anslutning till detta avsnitt. Härvid bör även orienteras om hur man förfar med överbliven medicin och att receptbelagd medicin aldrig får ges åt annan än den för vilken medicinen ordinerats.

Läkemedels förvaring i hemmet kan diskuteras med utgångspunkt i t ex den ökande frekvensen av barnolycksfall till följd av otillfredsställande förvaring av läkemedel.

5.3 Olycksfall

Hur man kan förebygga olycksfall i olika miljöer bör diskuteras.

Eleverna bör få lära sig hur man kallar på hjälp och eventuellt på ambulans. Undervisningen kan inledas med en exemplifiering av vanliga olyckor och olyckstillbud. Någon information om första hjälpen vid olycksfall skall ges.

Olika slag av sårskador bör genomgåas och riktlinjer för behandling av mindre sår bör diskuteras.

Vid undervisningen om metoder för sårbehandling läggs huvudvikten vid handhygien, rengöring av

InnehållKommentarer

mindre skärsår samt användning av plåster. Övningar med enkel förbandläggning samt uppbindning av skadad hand med mitella bör genomföras.

Förbandslådan i skolan genomgås.

6 Arbets- och yrkeshygien

Syfte

Att ge eleven

- kännedom om innebörden av god arbetshygien samt

- kunskap om riktiga arbetsställningar och rätt lyftteknik.

Innehåll

Kommentarer

6.1 Arbetshygien

Orientering ges om begreppet arbetshygien. Skydds-föreskrifter och åtgärder för upprätthållande av god hygien på arbetsplatsen behandlas. Den personliga hygienen uppmärksammas.

Begreppet arbetshygien kan klargöras med exempel på vad som ingår i detsamma, t ex den egna undervisningslokalens storlek, ventilation, belysning, bullernivå och sanitetsanordningar samt personalens trivsel med arbetet, uppträdande och efterlevnad av ordningsföreskrifter.

Samtidigt med varje faktor diskuteras åtgärder för att minska störningar och öka trivseln.

Huvudvikten i undervisningen om skyddsföreskrifter läggs på genomgång av i skolan befintliga sådana, t ex bruksanvisningar på maskiner, förbudsskyltar och ordningsregler.

6.2 Arbetsställningar och lyftteknik

Kroppsställning i arbete och vila samt arbetsrörelser och lyftteknik behandlas ingående.

De riktiga arbetsställningarna vid uppgifter i arbete, där man står, går, sitter, bär eller lyfter

InnehållKommentarer

demonstreras. Ergonomins grunder berörs.

Samverkan med ämnena arbetslivsorientering och gymnastik är önskvärd.

7 Samlevnads- och sexualkunskap

Syfte

Att ge eleven kännedom om etiska, hygieniska, psykologiska och sociala aspekter på samlevnads- och sexualfrågor.

Innehåll

Kommentarer

7.1	Familjen	Eleven orienteras om olika samlevnadsformer: äktenskap, sammanboende, enföräldersfamilj samt storfamilj (flergenerationsfamilj).
7.2	Kvinnligt - manligt	Man kan gärna utgå ifrån elevernas erfarenheter av traditionellt könsrollstänkande. Man tar även upp hur reklamen och filmen påverkar oss i vår uppfattning om bestämda könsroller. Eleverna stimuleras att ifrågasätta riktigheten av detta.
7.3	Att gifta sig	Man går igenom hur man kan gifta sig - kyrkligt eller borgerligt - samt vilka konsekvenser ett äktenskap får - rättigheter och skyldigheter. De sammanboendes situation jämförs med giftas.
7.4	Föräldrar - barn	Samhällets hjälpåtgärder behandlas, föräldraförsäkring, barnbidrag etc. Man förklarar hur samhällsutvecklingen förändrat familjefunktionen samt hur detta bidragit till nya krav på samhället, t ex på barnomsorgens och åldringsvårdens områden. Orientering ges om samhällets föräldrarådgivning.
7.5	Skilsmässa	Vad en skilsmässa innebär för berörda människor behandlas.

InnehållKommentarer

7.6 Sexualfrågor

Undervisningen förutsätter att den största hänsyn tas till den enskilde elevens speciella situation.

Man börjar med att repetera tidigare undervisning rörande könsorgan, samlag och befruktning. Ordvalet har en stor betydelse för elevernas möjlighet att förstå innehållet i undervisningen. Eleverna uppmuntras att muntligen eller skriftligen ställa frågor.

Undervisningen bör koncentreras kring etiska och psykologiska aspekter på sexuellt samliv.

Se SÖ:s "Handledning och studieplan i sexualundervisning för särskolan". Katz Gregor: Samlevnads- och sexualfrågor för psykiskt utvecklingsstörda (Svenska föreningen för psykisk hälsovård).

7.7 Preventivmedel - Abort

Undervisning om olika slags preventivmetoder med hjälp av t ex RFSU:s åskådningsmaterial genomförs. I sammanhanget diskuteras för- och nackdelar med olika preventivmetoder. Innebörden av abort går igenom.

7.8 Veneriska sjukdomar

I undervisningen om veneriska sjukdomar bör också tas upp var man kan få hjälp om man blivit smittad.

GYMNASTIK

Mål

Undervisningen i gymnastik skall genom varierade fysiska aktiviteter stimulera eleven till att känna glädje för rörelse och att

- utveckla en uppfattning om sig själv och sin fysiska förmåga,
- förbättra styrka, kondition och koordination samt lära känna den egna kroppens funktion och vård,
- inhämta kunskap om och färdighet i arbetsteknik,
- uppleva och utveckla rörelse som ett uttrycksmedel,
- utveckla samarbetsförmåga och medansvar samt medverka till en för alla trygg arbetssituation i ämnet samt
- utveckla bestående intresse för egen fysisk aktivitet och förståelse för dess betydelse som ett medel till rekreation och hälsa.

Huvudmoment

HUVUDMOMENT

1. Rytm och rörelse
2. Hälsa och hygien
3. Sport- friluftaktiviteter

Anvisningar och kommentarer

Undervisningen i gymnastik skall utgå från den enskilde eleven och hans intressen, förutsättningar och behov i såväl fysiskt, psykiskt som socialt hänseende. Genom självverksamhet och möjlighet till val mellan olika aktiviteter kan eleven lära känna och få tillit till sig själv och sin fysiska förmåga. Det är väsentligt att eleven får möjlighet att känna personlig tillfredsställelse och glädje i ämnet så att han får en positiv inställning till fysisk träning på fritid och efter avslutad skolgång.

Det är av vikt att eleven får regelbundna hygienvanor. Vid ämnets schemaläggning måste tillräcklig rasttid för omklädnad och dusch medges. Antalet arbetspass skall motsvara antalet veckotimmar.

Vid planeringen bör hänsyn tas till att eleven får tillfälle till att utöva de aktiviteter som speciellt intresserar honom.

Undervisningen planeras i samarbete med arbetslaget med hänsyn till yrkesutbildningens speciella behov. Detaljplanering bör ske tillsammans med eleverna och anpassas till den aktuella situationen med hänsyn till individens och gruppens förutsättningar, behov och intressen samt lokala förhållanden.

För att anpassa undervisningen till elevens förutsättningar och behov krävs samverkan såväl med andra ämnen och personal-kategorier i skolan som med föräldrarna.

För att skapa sig en helhetsbild av eleven krävs samarbete med det elevvårdande teamet (psykolog, kurator, läkare, skolsköterska) som känner elevens sociala och psykologiska situation, med sjukgymnast och läkare som känner hans fysiologiska och fysiska status samt med lärarlaget med kännedom om hans arbetsituation och kognitiva förmåga.

Samverkan med föreningslivet och idrottsrörelsen framstår som viktig med tanke på elevens behov av och intresse för fritidsaktiviteter efter avslutad skolgång.

1 Rytm och rörelse

Innehåll

1.1 Gymnastik

Kommentarer

Övningar, rörelse till moderna rytmer ger intensitet och rörelseglädje och uppövar samtidigt elevernas känsla för rytm.

Motionsövningar med och utan handredskap eller motionsövningar i samband med redskap bör väljas så att de tar stora muskelgrupper i anspråk. Viktigt är också att återhämtning och vila sker efter ansträngande övningar. Många elever måste aktivt läras att vila.

1.2 Dans

Undervisningen i dans kan med fördel bedrivas i samverkan med lärarna i musik, svenska och orienteringsämnen. Fria improvisationer till olika slags rytm och musik är lämpliga som inledning till mer bunden dans - gammeldans, enkla svenska och internationella folkdanser samt sällskapsdans.

2 Hälsa och hygien

Innehåll

Kommentarer

2.1	Konditions- träning	Före och efter en konditionsträningsperiod kan konditionstest genomföras i stimulerande syfte.
2.2	Styrketräning	Styrketräning är av stor betydelse i synnerhet för uppbyggande av buk- och ryggmuskulaturen.
2.3	Träningslära och hygien	Vid lämpliga tillfällen tas enkla frågor om människans anatomi och fysiologi upp. Den personliga hygien i samband med fysisk aktivitet gör eleven medveten om sin egen kropp, dess funktion och vård.
2.4	Arbetsteknik	Lärare och elever bör vid val av ämnesstoff ta hänsyn till elevernas kommande verksamhet som t ex kan innebära påfrestningar på fötter, ben och rygg. Med utgångspunkt från elevens arbets-situation uppövas goda arbets- och viloställningar.

3 Sport- och friluftaktiviteter

Innehåll

Kommentarer

- 3.1 Läk och bollspel Undervisningen i bollspel bör huvudsakligen ske i form av spel. Från såväl tränings- som motions-synpunkt är det ofta fördelaktigt att spelet bedrivs på förminskade planer med ett fåtal deltagare per lag. Det kan anses värdefullt att eleven får information om bollsporter förekommande inom vuxenmotionen såsom bowling, squash och golf med om möjligt tillfälle till att aktivt få pröva på dem.
- 3.2 Fri idrott Eleven bör i fri idrott få pröva på någon eller några grenar från respektive banlöpning, hopp och kast för att därefter själv bestämma vilken eller vilka grenar han eventuellt vill ägna fördjupad träning.
- 3.3 Orientering I orienteringsundervisningen bör ingå inläring av de vanligaste karttecknen, kartläsning med vägval samt information om kompassen.
- Allemansrätten och naturvård behandlas i samband med terrängvandringar.
- Orienteringsundervisningen bör även ge kännedom om av samhället iordningsställda friluft- och strövområden som kan utnyttjas på fritid.
- 3.4 Simning Simning är en av de grundfärdigheter som ger möjlighet att på egen hand bedriva en konditionsförbättrande och stimulerande fysisk träning året runt, hela livet igenom.

InnehållKommentarer

Eleverna bör beredas tillfälle till fortsatt träning av bröst- och ryggsim och efter förutsättningar crawl. Konstgjord andning enligt inblåsningssmetoden övas med hjälp av andningsmask och frågor kring bad- och båtvetenskap aktualiseras.

3.5 Vinteridrott

Vinteraktiviteterna skridsko- och skidåkning ger i sina olika former eleven en varaktig rekreativ och motionsform för vuxenlivet.

ENGELSKA

Mål

Eleven skall efter genomgången undervisning efter förmåga

- känna igen engelska när någon talar eller sjunger på detta språk,
- förstå och begagna i svenska språket förekommande uttryck av engelskt ursprung,
- uppfatta och förstå vissa enkla ord och fraser, främst sådana som förekommer i vardagliga situationer,
- kunna med någorlunda riktigt uttal använda ett begränsat antal ord och fraser samt
- vara något orienterad om levnadsförhållanden i engelsktalande länder.

Huvudmoment

1. Hörövningar
2. Talövningar
3. Engelska i vardagslivet
4. Läs-, skriv- och arbetsövningar
5. Sånger
6. Realia

Anvisningar och kommentarer

Många psykologiska och praktiska faktorer understryker behovet av engelskundervisning i särskolan. De psykologiska är inte de minst viktiga. Särskoleleven skall ha samma rätt som alla andra elever att alltefter sina förutsättningar få undervisning i engelska.

En motivationsskapande faktor är att eleverna dagligen kommer i kontakt med engelska språket bl a via massmedia, genom idrotten, på varudeklarationer och i instruktioner.

Utlandsresor blir allt vanligare också för utvecklingsstörda och en aldrig så liten kunskap i ett främmande språk kan göra sådana resor mera meningsfyllda och värdefulla.

De elever yrkesutbildningen får ta emot från grundsärskolan eller grundskolan har oftast fått påbörja en engelskundervisning, som de bör ha möjlighet att få följa upp.

All undervisning görs så konkret som möjligt med anknytning till verklighet, föremål, bilder, ljudillustrationer osv. Varje undervisningstillfälle bör innehålla flera moment för att skapa omväxling för eleven. Genom enkla uppmaningar på engelska, sånger, enkla dramatiseringsförsök samt arbetsövningar kan man aktivera eleverna.

Viktigt för motivationen är att man tar hänsyn till elevens intressen, t ex idrott, kläder, popmusik, och vid lämpliga tillfällen tar upp och förklarar ord och uttryck som har anknytning till dessa intressen. Så småningom kan motivationen fördjupas, då man alltmer kan anknyta till sådant som eleverna har direkt nytta av i sitt dagliga liv. Inom livsmedels- och konfektionsbranschen finns många varor med enbart engelskspråkig varudeklaration och på TV- och radioapparater, skiv- och bandspelare förekommer anvisningar på engelska.

Individualisering i undervisningen är nödvändig, särskilt om man i gruppen har elever som tidigare gått i grundskolan.

Det primära målet för elevens allmänna språkfärdighet är en viss passiv språkförståelse dels av avlyssnat stoff (enkla beskrivningar och uppmaningar), dels av läst stoff (enstaka frekventa ord och fraser, varudeklarationer och enkla instruktioner). Detta mål kan nås av de allra flesta elever, även av dem med tal- och språksvårigheter.

Den aktiva språkträningen sker parallellt och som regel i kör. Man bör försöka få fram en så god engelska som möjligt både beträffande uttal och intonation, men en överdriven strävan härvidlag får inte bli orsak till att man minskar elevernas intresse och spontanitet.

Man får inte i den individuella talövningen ha krav på svar i form av fullständiga satser. Ett enstavigt svar som "yes" eller "no" på rätt plats kan vara en nog så god prestation för många elever. Det väsentliga är, att eleven genom svaret visat att han förstått vad han svarat på.

Som en övergångsform till friare talövningar kan dialoger med vanliga fraser förekomma, t ex hälsningsfraser o d. Friare talövningar i egentlig mening kan komma in i undervisningen allt eftersom eleven blir mogen för dem. De bör främst gälla elevens egna förhållanden, t ex frågor om namn, ålder, adress, intressen osv.

Läsning av enstaka ord och av meningar övas framför allt för att eleven skall kunna förstå och följa enklare anvisningar på t ex kläder, matvaror, tekniska artiklar och varor i radio- och TV-branschen.

Ett läromedel som grund att bygga undervisningen på får anses nödvändigt. Läromedel som hjälper till att konkretisera undervisningen genom ett rikligt bildmaterial i form av planscher, bildkort, flanellografmaterial, stordia, ljudbildband och ljudband kan användas.

För huvudmomenten Hörövningar och Talövningar bör anvisningar och kommentarer för undervisning i engelska för grundskolan utnyttjas. För de flesta eleverna blir detta en god repetition av tidigare inhämtade kunskaper. För övrigt bör man om möjligt söka följa lärogången men komplettera med uppgifter som passar för särskolans elever, framför allt med sådant de kan ha praktisk nytta av. Läraren bör vara uppmärksam på om läromedlet är användbart med hänsyn till yrkesskolelevernas ålder och kunskaper. Det finns ofta ett behov av kompletterande material i form av enkla arbetsuppgifter, en del gärna av självinstruerande och själv rättande typ för mera självständiga elever. Har läraren möjlighet att själv utarbeta korta, individuella program på band, kan detta vara mycket stimulerande för vissa elever.

För att effektivt kunna utnyttja de läromedel, som står till buds krävs tillgång till viss teknisk apparatur, nämligen:

- bandspelare, helst med hörtelefoner (ministudio),
- småbilsprojektor,
- arbetsprojektor samt
- flanellograf.

1 Hörövningar

Syfte

Att få eleven att känna sig bekant med språket genom avlyssningsövningar som bjuds dels via läraren, dels via inspelat material.

Innehåll

1.1 Ren avlyssning av språket som helhet

Kommentarer

Eleven skall under dessa övningar möta ett rikt utbud av språket genom inspelat material. Viktigt är att man får med olika röster (manliga-kvinnliga), olika vardagssituationer, dramatik, dikt och sång (seriös-pop).

Så småningom blandas övningarna med inspelningar på andra främmande språk för att öva upp förmågan att skilja på engelska och andra språk.

Se också supplementet för grundsärskolan!

2 Talövningar

Syfte

Att få eleven att själv använda språket.

Innehåll

Kommentarer

2.1	Eftersägning av enstaka ord och korta fraser	Dessa övningar måste alltid konkretiseras genom föremål eller bilder eller dramatiseras genom mimik, gester eller situationer. Här liksom i 1.1 är det viktigt, att eleverna inte bara får lyssna till läraren utan även till inspelat material med autentiska röster. Eftersägningen sker som regel i kör men kan så småningom övas i mindre och mindre grupper för att underlätta individuell korrigerings.

Se också supplementet för grundskolan!

3 Engelska i vardagslivet

Syfte

Att göra eleven uppmärksam på hur många engelska ord han använder i dagligt tal samt

att vidga det engelska ordförråd som eleven har nytta av i praktiska livet.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Den engelska vi redan talar

Man skall göra klart för eleven att han redan kan tala en del engelska, t ex ord som bag, tape, spray och shop. Vidare att det finns engelska ord som ser ut precis som de svenska men uttalas litet annorlunda, t ex man, arm, hand, finger, son, post samt en del som man, trots små skillnader i både uttal och stavning, ändå lätt kan gissa sig till, t ex cat, hat, bock, foot, sit och drink.

3.2 Anknyta till elevernas intressen

Man bör naturligtvis ta vara på alla möjligheter att göra eleven motiverad genom att anknyta till hans intressen.

Idrotten får ofta en framskjutande plats med en mängd facktermer, t ex match, tennis, badminton, racket.

Kläder intresserar ofta eleverna. Där finns t ex ord som scarf, jumper, cardigan, pullover och slipover.

3.3 Varudeklarationer

Vid en **mängd** tillfällen i det dagliga livet träffar vi på rent engelska beteckningar, som också för

InnehållKommentarer

särskoleleven kan vara värdefulla att känna till. Det är viktigt att man vid inläringen av dessa har nära samarbete med övriga lärare, så att undervisningen kommer in i ett naturligt sammanhang och kan följas upp i praktiken.

Exempel på sådana uttryck är breakfast, tea och orange juice. Man kan också ta exempel inom textil och konfektionsbranschen: small, medium, large, stretch, all wool, lamb wool, cotton, nylon, acryl, terylene och orlon.

Allmänna uttryck kan tas, såsom Made in ..... quality.

3.4 Instruktioner

Det är lämpligt att i undervisningen ta upp t ex anvisningar på TV- och radioapparater, skiv- och bandspelare: on-off, start-stop, volume, tone, input, output, på burkar och liknande: lift ring-pull, på tvättanvisningar: machine washable samt på tekniska artiklar: Important! Do not heat! Shake gently!

3.5 Ord från olika yrkesområden

Uttryck som eleverna möter i yrkesundervisningen, t ex offset och overall, behandlas.

4 Läs-, skriv- och arbetsövningar

Syfte

Att göra eleven något bekant med det skrivna ordet som en helhet och då med tonvikten lagd på mycket frekventa ord och sådana engelska ord och engelskinfluerade uttryck som han stöter på i det dagliga livet.

Innehåll

4.1 Läsövningar

Kommentarer

De ord eleven först möter i skrift skall vara väl bekanta för honom från tidigare hör- och talövningar, så att inte den engelska stavningen förleder honom att använda modersmålets ljudningsmetod. Det får här bli fråga om en ren helordsmetod. Fonetisk skrift används inte i denna engelskundervisning, ej heller lärs några generella stavningsregler in.

Skriftbilden presenteras i anslutning till föremål eller bild av något slag, t ex flanellografbild eller stordia. De flesta läromedel är utrustade med bilder och textkort av frekventa ord som går att avbilda. Läroböckerna är också rikt illustrerade och texten sparsam. Läsningen sker under lärarens direkta ledning och upptar endast en liten del av undervisningstiden.

4.2 Skrivövningar

Dessa övningar får främst betraktas som ett medel att befästa vissa ordbilder. De blir också ett hjälpmedel för eleven att kunna utföra vissa arbetsövningar.

InnehållKommentar

Övningen får närmast karaktären av avskrivnings- och ifyllnadsuppgifter. Dessa kan t ex bestå av korta meningar på engelska men med ett ord ersatt av en bild. Eleven skriver av meningen och byter ut bilden mot det rätta ordet. I en annan form ersätts vissa ord med ett streck och eleven har att välja på att sätta in t ex have eller has, my eller your, Swedish eller English.

- 4.3 Bildordlista När ordbilden införts, kan eleven lägga upp en bildordlista. Så småningom bör han i sin arbetspärm ha ett blad för varje bokstav i alfabetet. I t ex gamla varukataloger och tidskrifter klipps bilder, som klistras in, och ordbilden textas under.
- 4.4 Arbetsblad över intresseområde Intresseområden kan här betyda t ex färger, kroppsdelar, klädesplagg, djur, frukter, flaggor för övande av nationalitetsord, räkneord, verb och prepositioner.
- 4.5 Grupparbete De flesta övningar lämpar sig väl som grupparbeten. I stället för arbetsblad tillverkar gruppen en plansch eller ett kollage. Fördelen med dessa planscher är, att de kan bevaras och sitta uppe i klassrummet långa tider, så att bild-ord mer eller mindre omedvetet nöts in.
- Man kan också utnyttja flanellografen till grupparbeten. Mycket av det bildmaterial, som används i läsundervisning och i orienteringsämnen, kan med fördel utnyttjas.

5 Sånger

Syfte

Att ge nöje och omväxling
samt

att repetera och befästa
vissa ordgrupper och språk-
liga mönster.

Innehåll

Kommentar

5.1 Sånger för
nöjes skull

Sånger på engelska skall framför allt ge nöje och stimulans åt undervisningen. Valet av sånger bör ske med hänsyn till gruppens sammansättning och elevernas intressen och åldersnivå.

5.2 Sånger med gram-
matikaliska
mönster

Även om någon egentlig grammatikundervisning inte kan förekomma, kan man ändå i några fall genom sånger försöka nöta in vissa mönster.

Exempel: Sången om Pussy cat, där man får presens av have presenterat för varje vers i så många personer man önskar: I have a cat ....., You have a cat ....., He (She, Tom, Ann) has a cat....., We have a cat ..... osv. Likaså kan man utnyttja Who is afraid of the big bad wolf? när presens av be är aktuellt. I am afraid ....., You are afraid .....

6 Realia

Syfte

Att genom samtal och genom att anknyta till massmedia bredda elevens allmänbildning bl a beträffande andra människors levnadsförhållanden, främst då i engelsktalande länder.

Innehåll

Kommentarer

6.1 Genom samtal

Läraren bör ta vara på de tillfällen som bjuds att i anknytning till situationer och illustrationer i exempelvis det läromedel man använder påpeka förhållanden och detaljer, som kan betecknas som typiska för engelskt vardagsliv.

6.2 Via massmedia

Läraren bör uppmuntra eleverna att utnyttja de möjligheter de har att särskilt genom TV berika känslan för språket och skaffa sig kunskaper om andra människors levnadsförhållanden. Där finns en mängd program av följetongskaraktär både i historisk och modern miljö, som ofta är mycket bra både från språklig och miljösynpunkt. Man bör i förväg upplysa om program, som man tror kan vara av värde för eleverna, och sedan följa upp dessa genom diskussioner.

6.3 Publikationer som t ex rese- broschyrer

Man kan exemplifiera realia med hjälp av bl a resebyråernas broschyrer.

MUSIK

Mål

Eleven skall genom undervisningen i musik

- få praktisk erfarenhet av vokalt och instrumentalt musicerande samt i samband därmed kännedom om enkla musikaliska begrepp,
- stimuleras till att genom enkel skapande verksamhet uttrycka sig med musik samt
- få kontakt med olika musikstilar samt med musiklivet i samhället

Huvudmoment

1. Sång och spel
2. Skapande verksamhet
3. Lyssnande

Anvisningar och kommentarer

Det är skolans uppgift att med anknytning till elevens spontana musikglädje vidmakthålla och vidareutveckla hans musikaliska verksamhetslust. Elevens musikintresse kan till att börja med vara ensidigt inriktat mot en viss musikaktivitet eller musikstil. Det är väsentligt att detta intresse bildar utgångspunkt för undervisningen. Successivt kan sedan andra musikstilar och musikaktiviteter introduceras. Musikverksamheten kan till stor del få en terapeutisk uppgift, bl a genom den kreativa verksamhet man kan bedriva samt på grund av de stora möjligheterna att tillrättalägga verksamheten efter individens såväl fysiska som psykiska förmåga.

Vid planeringen av musikundervisningen måste elevens utvecklingsnivå beaktas. Undervisningen måste i första hand utformas så att elevens musikaliska intresse hålls levande. Proportionerna mellan olika huvudmoment liksom val av musikstilar och musikaktiviteter avgörs med utgångspunkt från respektive elevs förutsättningar.

Inläring av en sång bör ske gehörsmässigt, dvs utan att själva inläringen sammankopplas med ett notstudium. Kraven på sångresultaten bör ställas i proportion till respektive elevs förutsättningar. Det är viktigt att visrepertoaren anknyter till elevens intressen.

Elevens röstutveckling bör observeras vad gäller såväl sång som tal. Målbrottet, röstskador och taldefekter bör särskilt uppmärksammas.

En av de mest stimulerande aktiviteterna blir ofta instrumentalspelet, där man på många sätt kan variera formen för ett aktivt musicerande och dessutom har stora möjligheter att anpassa svårighetsgraden till elevens förmåga. Inövandet av en instrumentalstämma kan ske antingen gehörsmässigt eller med hjälp av noter eller andra symboler.

Alla elever har möjlighet att i större eller mindre utsträckning utveckla ett eget musikaliskt skapande. Man kan urskilja flera typer av skapande verksamhet i musik, t ex vokal- och instrumentalimprovisation, ostinatospel, rörelseimprovisation, rytmimprovisation, kontaktövningar, ljudskapande och dramatisering i samband med musik. Läraren måste skaffa sig kännedom om elevens intressen och såväl fysiska som psykiska förutsättningar för att därigenom kunna bedöma vilken art av skapande verksamhet som i startskedet lämpar sig bäst för respektive elev.

För att öka elevens förmåga till koncentrerat lyssnande och större ljudmedvetenhet bör eleven först tränas i att upptäcka enskilda ljuds olika kvaliteter. Sedan kan ljudskapandet utvecklas så att olika former av ljud eller en viss klangmassa kan urskiljas. Läraren bör dock vara observant på, att aktiviteterna **inte** förorsakar negativa effekter p g a för hög ljudnivå eller alltför intensiv inlevelse. Det är skolans uppgift att även göra eleven uppmärksam på vilka risker en alltför hög ljudnivå kan innebära för hörseln. I detta sammanhang bör bullerproblemen och riskerna för hörselskador i arbetsmiljön på olika arbetsplatser diskuteras.

Ofta är det värdefullt och angeläget att spela in elevens ljudkompositioner, vilka sedan kan användas som bakgrund till improvisation eller som utgångspunkt för diskussion kring musik som skapas i vår tid.

Vid melodiimprovisation är stavspel med löstagbara stavar, tonboxar eller liknande instrument mycket användbara, då man på dessa kan begränsa antalet spelbara toner och sedan öka allt efter elevens prestationer. Genom dramatisering av en text kan upplevelsen av denna förstärkas. Man kan även låta eleverna improvisera situationer och miljöer kring visor och andra musikstycken. Vidare kan man till en dikt eller ett prosastycke sätta lämpligt vald, eventuellt improviserad musik eller fritt skapade, på band inspelade ljudmontage. Olika former av dramatisering, musikalisk teater samt även kontaktövningar kan användas

för att aktivera även andra elever än de primärt sång- och spelintresserade.

I stort sett bygger hela musikundervisningen på lyssnande. Med det menas dock inte att man endast skall lyssna på gramfoninspelningar o d. Man lyssnar även på lärarens musicerande; på den egna musikaliska prestationen, på kamrater som sjunger och spelar, på ljud i olika miljöer - gatan, skolan, hemmet. Genom medier som grammofon, bandspelare, radio och television har de flesta människor numera rika möjligheter att lyssna på musik. Skolan bör givetvis utnyttja sådan hjälpmedel. Det är emellertid av stor vikt, att musik via nämnda medier inte utnyttjas som en ljudkulliss utan samband med skolarbetet.

Eleven bör om möjligt även komma i kontakt med samhällets musikliv. I samarbete med lokala och riksomfattande konsertinstitutioner bör skolkonserter anordnas. Sådana konserter äger lämpligen rum under skoltid. Eleven bör också uppmuntras att besöka olika musikevenemang utanför skolan. Kompositioner som används i speciella lyssnarsituationer måste till längd och karaktär vara väl avpassade efter elevernas mognad och mottaglighet. Lyssnandet under lektionerna kan med fördel berikas och aktiveras genom praktiska lyssnaruppgifter. Stor vikt bör läggas vid olika slags musik från vår egen tid. Ungdomens musiksmak bör därvid beaktas.

Undervisningens resultat är i hög grad beroende av att lektionerna präglas av musikglädje. Sådan skapas vanligen bäst genom ett aktivt musicerande. Därigenom skapas förutsättningar för att eleven skall uppleva undervisningen som meningsfull och stimulerande. Notskrift och andra musikaliska beteckningar är hjälpmedel, vilka endast införs om de är nödvändiga för elevernas eget musicerande. Musiken själv, inte symbolerna, skall vara undervisningens utgångspunkt och huvudinnehåll.

Med tanke på det stora behovet av musikinstrument och andra hjälpmedel för undervisningen är det fördelaktigt att ha tillgång till ett specialutrustat musikrum.

1 Sång och spel

Syfte

Att stimulera elevens intresse för sång och spel och öva förmågan att musicera i grupp

att träna förmågan att använda rösten i sång och tal samt

att lära känna enkla musikaliska begrepp.

Innehåll

1.1 Sång och röstvård

Kommentarer

Musiken har beröringspunkter med flertalet ämnen i skolan. Repertoaren för sång, spel och lyssnande bör ofta väljas i anslutning till områden som samtidigt behandlas i andra ämnen. Härigenom breddar och fördjupar man elevens upplevelse av miljöer och händelseförlopp.

Det är av stor betydelse att den repertoar som skall sjungas eller spelas känns meningsfull och engagerande för eleven och att den motsvarar hans prestationsnivå.

Inläring av en ny sång kan ske på många sätt. Generellt kan dock fastslås, att text och melodi oftast bör behandlas separat. Läraren bör även försöka skapa en stämningsbakgrund till sången för att öka elevens mottaglighet och stimulera hans fantasi. Detta bidrar även till snabbare inläring av texten. Stavelser och ord kan övas rytmiskt och melodiskt vilket befrämjar såväl rytm- och klanguppfattning som en klarare artikulation. Ofta kan det bli fråga om att transponera melodin nedåt eller uppåt. Den tonart som anges i en sångbok bör endast betraktas som förslag.

InnehållKommentarer

Under hela skoltiden bör elevens röst vårdas och utvecklas vad beträffar såväl sång som tal. Det är mycket viktigt att läraren observerar den enskilde elevens röstutveckling. Detta gäller inte minst talrösten. Ofta kan röstutvecklingen påverkas positivt genom enkla talövningar.

(Se vidare Lsä 73:1)

1.2 Sång och spel i
samverkan

Alla elever - även de som av skilda skäl inte har intresse av sång - kan stimuleras av instrumentala arbetsuppgifter.

Samverkan mellan sång och spel kan ske på flera olika sätt. Här är bandspelaren ett värdefullt hjälpmedel genom att eleven på egen hand dels kan spela in ett ackompanjemang, till vilket han sedan sjunger, dels kan sjunga in melodin på band och därefter ackompanjera sig själv.

Instrumentalspelet är mycket värdefullt i många avseenden. Elever som spelar tillsammans övar förmågan att fungera i en verksamhet tillsammans med andra och får därigenom gruppkänslan förstärkt. Dessutom har elever med såväl grovmotoriska som finmotoriska svårigheter goda möjligheter att med de olika instrumentens hjälp få motorisk träning. Även koordinationsförmågan kan med fördel tränas med hjälp av vissa musikinstrument. Som exempel kan nämnas trumsetet med dess olika enheter, på vilka eleven tränas i att koordinera såväl händer som fötter.

Metoderna för en instrumental verksamhet kan variera starkt. Instrumentalundervisningen som bedrivs i grupp på melodiinstrument - melodika, gitarr, stavspel etc - bör utgå från någon metod som är lätt att anpassa till elevgruppen. I regel innebär detta att man använder sig av vissa tonsymboler, t ex noter, färger, siffror eller kombinationer av dessa.

InnehållKommentarer

De arbetssätt som snabbast leder till att eleven kan spela några toner på ett instrument och därigenom kan delta i en gemensam musikalisk verksamhet måste utnyttjas. Ett exempel på förenkling av instrumentalspel är att på en gitarr ta bort tre strängar och låta eleven spela på de återstående. (Se Lsä 73:II Träningsskolan.)

Ett annat exempel är att på stavspel låta eleven börja spela på ett fåtal stavar och sedan successivt öka antalet efter elevens förmåga. För musicerande på stavspel kan den pentatoniska skalan (5-tonskolan) rekommenderas.

Exempel:
C D F G A

På detta sätt kan eleverna spela tillsammans utan några som helst förkunskaper.

Det är viktigt att betona, att musikupplevelsen och viljan att delta i musicerande måste sättas före mätbara kunskaper. Detta gäller även den individuella frivilliga instrumentalundervisningen.

1.3 Enkla musikaliska begrepp

Olika slag av symboler används ofta i praktiskt musicerande. Symbolerna kan utformas för det arbete man för tillfället håller på med och utgöras av t ex bilder som markerar formen på instrument eller ljudkälla, spelsätt osv. Andra slag av symboler är noter, siffror och färger. Exempel på såväl siffer - som färgsymboler finns i Lsä 73:II Träningsskolan.

Symboler med färger kan dessutom användas så att varje ton på t ex ett stavspel har en viss färg. Vissa notsymboler är lätta att uttolka även för elever, som inte kan läsa noter.

InnehållKommentarer

Ex: crescendo (<)
diminuendo(>)

Även till rytmiska mönster kan notsymboler med fördel användas.

Ex:

Skiftningar i tonhöjd och styrkegrad kan också markeras med vissa symboler. Det bör observeras att även om man t ex genomför crescendo och diminuendo är det inte nödvändigt att orden lärs in.

På motsvarande sätt är noterna hjälpmedel som införs endast om de är nödvändiga för elevens eget musicerande. Det är även tänkbart att eleven använder notsymboler utan att kunna de alfabetiska notnamnen.

2 Skapande verksamhet

Syfte

Att ge eleven möjlighet att uppleva olika slag av ljud,

att ge eleven möjlighet att utnyttja ljud som musikaliskt uttrycksmedel,

att öka elevens förmåga att omsätta musik/ljud i rörelse samt i rörelse och musik uttrycka olika dramatiska förlopp

att öka elevens kropps- och rörelsemedvetande samt

att stimulera elevens eget skapande genom voksl och instrumental improvisation

Innehåll

2.1 Ljud och ljudlaborationer

Kommentarer

För att öka elevens förmåga till koncentrerat lyssnande och större ljudmedvetenhet samt förståelse för vår tids musikskapande kan man låta eleven lyssna på ljud i olika former och uppleva de olika ljudens funktion som musikaliska uttrycksmedel.

I skolan finns olika musikinstrument, som även kan utnyttjas som ljudkällor på andra sätt än de vanliga. Låt eleven söka fram olika klanger hos instrumenten. Man kan t ex använda olika klubbor på en metallofon, slå med en penna på gitarrsträngar, spela på en

InnehållKommentarer

handtrumma med fingrarna, tummen, klubbor osv. I detta sammanhang får man inte glömma bort människans naturliga ljudkällor, främst då röst- och talorganen. Låt eleven efter att ha provat ut en del olika ljud sammanställa en ljudkomposition, en ljudberättelse. Under dylika övningar bör bandspelaren utnyttjas flitigt, för att eleven skall kunna lyssna på och analysera sin egen ljudkomposition. För att ytterligare belysa ljudens användbarhet som musikaliskt uttrycksmedel kan man kombinera dessa med varierande dynamik, rytm, tempo etc.

- 2.2 Ljud och litteratur
- Ljudets illustrerande funktion är sedan länge känd och utnyttjad t ex vid teatern. Det är oftast lätt att tyda ett konkret ljudintryck, t ex att det regnar. Om man sedan söker uttrycka hur man upplever regnet, framstår den emotionella aspekten på ljudet som musikaliskt uttrycksmedel. Stämningen i ett prosastycke, en dikt eller en teaterpjäs kan förstärkas med bakgrundsljud. När ljudets möjligheter att skapa stämningar undersökts kan eleven göra egna försök. Vid dessa försök bör man börja med så få ljud som möjligt och inrikta sig på att skapa en stämning. Klangsättning kan även improviseras fram medan texten, bilden eller färgen projiceras på en duk eller liknande. Vid övningar av detta slag bör eleven även göras uppmärksam på filmens, televisionens och radions sätt att använda bakgrundsmusik och ljud-effekter.
- 2.3 Rörelse och dramatiseringsövningar
- Rörelse till musik berikar musikupplevelsen och befordrar musikalisk utveckling. I rörelse till musik har också musiklyssnande en stark motivation. Rörelseimprovisation med och utan musik är ett viktigt led i arbetet med att frigöra och utveckla den skapande förmågan.

InnehållKommentarer

Individens rörelsebehov påverkas av fantasiskapande ljud, toner eller rytmer. Några exempel:

- komponerad musik, reproducerad genom grammofon och bandspelare, ibland enbart enkla rytmer
- improviserad musik, som kan formas med olika instrument och andra ljudkällor. Även här kan enkla rytmer förekomma.

Vid samverkan mellan rörelse och ljud kan å ena sidan ett ljud påverka och stimulera ett visst rörelsemönster, medan å andra sidan en rörelse kan ge upphov till improvisationer med olika ljudkällor.

Eleverna kan göra improvisationer och dramatiseringsövningar med motiv och förebilder från sin egen omgivning. För att levandegöra undervisningen om musiken från exempelvis andra länder kan musikdramatisering av en miljö med fördel genomföras. Musikdramatisering innebär att även olika till musiken närliggande uttrycksmedel (rörelse, ord, bild, färg) används. Rollgestaltning kan få elever att glömma en annars spänd attityd gentemot omvärlden.

Talets naturliga rytm kan också utgöra utgångspunkt för rörelseimprovisationer.

I detta sammanhang bör uppmärksammas hur viss musik inverkar lugnande och avslappnande på individen. Vid avslappningsövningar används ofta mjuk, långsam musik.

Man kan även låta eleverna improvisera olika rörelsemönster till varierande melodier och rytmer. Vid sådana tillfällen bör man ta relativt stor

InnehållKommentarer

hänsyn till elevernas musiksmak. Detta kan även leda till inläring av olika danser (folklig dans m m).

2.4 Improvisation

För att möjliggöra melodisk spelimprovisation på ett tidigt stadium bör antalet toner som används i improvisationen begränsas. Här är bl a den pentatoniska skalan mycket användbar. Själva improvisationen innebär då ett varierande av ett givet material som även kan utnyttjas i enkelt sammusicerande.

De skapande momenten bör ständigt återkomma i musikundervisningen. Den emotionella upplevelsen för den som skapar är viktigare än resultatet av den skapande verksamheten.

3 Lyssnande

Syfte

Att träna eleven i koncentrerat lyssnande för att därigenom öka elevens förmåga att uppfatta ett musikaliskt skeende,

att öka elevens kännedom om olika instrument och stimulera elevens intresse för olika musikgenrer samt

att bereda eleven möjlighet att uppleva musik.

Innehåll

Kommentarer

3.1 Lyssnarövningar

I skolans arbete med att lära eleven lyssna och uppfatta är musiken en viktig faktor. Koncentrationen och förmågan att lyssna tränas när eleven fått i uppgift att lyssna på läraren för att sedan återge eller bearbeta ett musikaliskt stoff.

När eleven skall lyssna på musikstycken av skilda slag är det liksom vid visvalet viktigt, att man anknyter till elevens egen föreställningsvärld och väljer musik som talar till hans fantasi. Alla musikgenrer kan vara företrädda. Enkla lyssnaruppgifter stimulerar elevens upptäckarglädje. Det är dock viktigt att man inte ger honom för många ting att observera samtidigt.

3.2 Instrument- och repertoarkännedom

Olika slag av musikinstrument bör presenteras successivt. Helst bör eleven själv få pröva instrumenten för att därigenom upptäcka klangmöjligheter,

InnehållKommentarer

olika spelsätt osv. Avlyssnande moment bör ingå i all undervisning och så ofta som möjligt anknytas till och kombineras med musicerande, skapande, rörelser etc. Elevens uthållighet när det gäller koncentrerat lyssnande är begränsad varför repertoaren måste bestå av korta stycken. Man bör undvika alltför tekniskt komplicerad och intellektuellt betonad musik. Detta kan innebära att man i första hand väljer stycken med stor rytmisk vitalitet, spännande och suggestiva klanger, aktuell anknytning, intressant text e d i samband med motsvarande avsnitt i orienteringsämnen.

Musiken kan på många sätt användas som en överbryggande faktor i samverkan mellan olika ämnen. Lyssnandet har också till uppgift att ge eleverna musikupplevelse som grund för kunskapsinhämtande. Elevens spontana musikintresse bör utnyttjas, bl a genom att man i lämplig utsträckning anknyter undervisningen till aktuell musik.

- 3.3 Lyssnande utan speciella arbetsuppgifter - Det är också viktigt att eleven ibland får lyssna utan att några speciella krav är ställda. Musik når numera alla människor genom medier som radio, television och grammofon. Dessa bör självfallet utnyttjas även i skolan. Det är också av betydelse att eleverna kan få komma i kontakt med samhällets musikliv.

TECKNING

Mål

Eleven skall genom undervisningen i teckning

- öka sin förmåga att uttrycka sig i bild och därtill få möjlighet att framställa bilder i olika material och tekniker, göra egna upplevelser och upptäckter samt utveckla sina finmotoriska färdigheter,

- öka sin förmåga att tolka olika typer av bilder och miljöer samt förstå deras varierande funktioner i samhället samt

- genom praktiskt arbete lära sig förstå och använda vissa begrepp, som anger egenskaper och innebörd hos bilder, föremål och miljöer.

Huvudmoment

1. Bildframställning
2. Bildtolkning
3. Miljö
4. Begreppsträning

Anvisningar och kommentarer

Att utveckla elevens kommunikationsförmåga är en central uppgift för skolan. Då kommunikationsformer som helt eller delvis baseras på bilder används inom de flesta sektorer i samhället blir fördjupandet av elevernas kunskaper och färdigheter på bildområdet en viktig del av deras allmänna kommunikationsförmåga.

Teckningsundervisningen syftar till att eleverna skall öka sin förmåga att framställa, tolka och använda bilder. Med bilder avses här såväl enkla och opretentiösa bildmeddelanden som till innehåll och form mer komplicerade. Undervisningen skall också ge eleverna möjlighet att uppleva, värdera och påverka sin miljö. Härigenom stärks deras förutsättningar att kunna orientera sig i den mångfald av visuella intryck som möter dem i samhället och ökas deras beredskap att möta ändrade förutsättningar och nya krav.

De flesta av särskolans ämnen bör präglas av skapande verksamhet och ge möjlighet för eleverna att utveckla sin kreativa förmåga. Teckningsämnet med sin laborativa karaktär ger eleverna tillfälle till nya, stimulerande upptäckter beträffande olika material och sätt att framställa bilder.

På grund av ett bristfälligt ordförråd eller svårigheter att uttrycka sig verbalt kan många elever ha begränsad förmåga att skildra upplevelser och händelser. Genom att ge eleven möjligheter att med hjälp av bilder återge företeelser, upplevelser och känslor, som kan vara svåra att uttrycka enbart i ord, utvecklas hans allmänna kommunikationsförmåga. Bildframställningen är ämnets huvuddel. Möjligheter till varierande bilduttryck bör prövas, varvid innehåll, tekniker och

material anpassas till elevens förutsättningar. Individuella olikheter i elevernas uttryckssätt bör på allt sätt uppmuntras. Det bör betonas att det skapande arbetet är viktigare än resultatet.

Det är viktigt att eleven får möjlighet att bygga upp ett förtroende för sitt material och samtidigt till sin egen förmåga att hantera det.

Bildtolkningen kan gälla alla slags bilder, som eleven kommer i kontakt med i undervisningen eller senare i samhälls- och yrkesliv. En viss yrkesanknytning kan prägla valet av bilder.

Miljöundervisningen skall utgå från miljöer och miljöinslag, som eleverna känner till. Enskilda samtal eller gruppdiskussioner kan ge underlag för förslag till förbättringar.

Planering av hela undervisningsavdelningens arbete kan göras endast i grova drag. Studiebesök och ev lokala aktiviteter kan dock fastläggas. I övrigt bör undervisningen planeras individuellt av elev, föräldrar och lärare i samverkan. Tidsfördelningen på de olika delmomenten bestäms av elevernas varierande förmåga. Det är viktigt att studiemålen sätts på en nivå, som ger eleven möjlighet att lyckas.

I övrig undervisning används bilden som en självklar och viktig komponent. Samverkan med andra ämnen blir därför en naturlig angelägenhet.

Bildundervisningen kan anknyta till stoff från grupparbeten eller enskilda övningar i andra ämnen. Bildämnet kan också utnyttjas till träning av vissa begrepp, som eleven visat sig ha svårt för. Genom att söka kontaktpunkter med andra ämnen åstadkoms motivation för träningen med t ex form- och färgbegrepp samt med dimensions- och rumsuppfattning.

Samverkan med yrkesämnet genom tolkning och framställning av yrkesanknutna bilder kan i gynnsamma fall öka motivationen.

I samband med olika miljöresonemang och undervisningen om t ex reklambild bör samverkan med samhällskunskap eftersträvas.

Eleverna har behov av ett väl strukturerat innehåll. Problemet kan t ex uppstå om en för stor mängd information och material samtidigt möter eleven. Mognadsnivå, ålder och intresse måste styra valet av metoder och material. Motivationen blir därigenom förstärkt, vilket är en förutsättning för att eleven skall aktiveras. En laborativ verksamhetstyp ter sig naturlig i ämnet teckning. Läraren måste dock vinnlägga sig om att konkret beskriva och förklara arbetets olika moment. På grund av elevernas varierande förutsättningar är en starkt individualiserad undervisning nödvändig. Samverkan mellan elever med likartade förutsättningar är önskvärd men får inte tvingas på någon.

1 Bildframställning

Syfte

Att stimulera elevens intresse för bilder samt att träna förmågan till flerdimensionellt seende.

Innehåll

Kommentar

1.1	Bildframställning i två- och tredimensionella material	Momentet bildframställning omfattar två- och tredimensionella bilder där uttrycksmedlen linje, yta, form och färg kommer till användning. Information om material och tekniker bör ges i direkt anknytning till det praktiska bildarbetet. Möjligheterna till varierande bilduttryck bör prövas genom laborationer med innehåll, tekniker och material. Om elev och lärare finner det lämpligt, kan framställningen gälla bilder med anknytning till yrkesämnet.

Det är inte ovanligt att elever fastnar i en viss motivkrets och utan variation eller utveckling ständigt återkommer till samma motiv. Även om orsaken kan vara att eleven inför nya krav känner sig otrygg och därför håller sig till det han anser sig behärska, kan reaktionen på det egna arbetsresultatet ofta bli negativ. Som en hjälp att lösa dessa fixeringar vid ett visst motiv kan arbete i olika material fungera. Nya material kan innebära en spontan och mer förutsättningslös attityd till bildarbetet. Eleven kan närma sig materialet utan att ha sett några förebilder och utan att känna krav på hur den färdiga bilden skall se ut. Under arbetets gång gör han upptäckter av teknisk och bildmässig natur och utvecklar därigenom sin förmåga att uttrycka sig i bild.

InnehållKommentarer

Oavsett vilket stoff som är upphov till bildarbetet måste läraren i många fall hjälpa eleven att sortera och förtydliga det. Så kan exempelvis en händelse återberättas eller viktiga samband som har betydelse för händelseförloppet påpekas. Läraren kan förbereda bildarbetet genom att iordningställa det material som skall användas. Det är dock viktigt att dessa hjälpmedel inte hämmar elevens eget formspråk utan endast fungerar som utgångspunkter för **hans** bildskapande.

1.2 Tvådimensionella bilder

Tvådimensionella bilder utföres i manuella tekniker som teckning, målning och collage eller med kameran hjälp i foto och film. Berättande eller fabulerande bildgestaltning kan föregås av elementära övningar med den teknik och det material som skall användas. Diverse material för bl a collage och enkla tryck kan fungera som impulsgivare och ge ökade uttrycksmöjligheter.

Vissa elever kan ha svårigheter att uppfatta eller ungefärligen följa en konturlinje vid färgläggning. De kan uppleva detta som ett misslyckande. Skärpt koncentration hjälper inte att övervinna svårigheterna. Att försöka göra jämna konturer eller på andra sätt sträva efter en tekniskt perfekt framställning får inte bli ett självändamål. Vissa elever kan dock vilja ha hjälp i dessa avseenden. Det kan vara möjligt att i sådana fall använda sig av mallar eller andra hjälpmedel. Svårighetsgraden kan stegras successivt så att problemen känns överkomliga. För andra kan förutsättningslösa övningar med pensel eller krita och utan förteckning vara en bättre väg. Andra typer av finmotorisk träning kan göras med stämpelövningar, där greppet kring stämpeln också kan vara ett led i träningen.

InnehållKommentarer

Naturliga berättarsituationer uppkommer ofta efter utflykter, studiebesök och arbetsplatsträning. Likaså kan stoff för återberättande hämtas från övriga ämnen. Olika AV-hjälpmedel kan också användas för att inspirera till bildberättelser. Inspelade ljud på bandspelare kan exempelvis översättas till bilder, eller en kortfilm kan avbrytas för att eleverna med egna bilder skall fortsätta berättelsen.

Arbete med färg har stor betydelse för att utveckla elevens känsloliv. Den direkta kontakten med olika färgmaterial är viktig. Olika slag av färg och färgat material bör därför användas, t ex kriter, filt-pennor, vattenlöslig färg, färgat silkepapper och tyg.

Vissa elementära begrepp och benämningar inom färgläran kan beröras.

Orientering kan ges om fotograferingens grunder och handhavandet av enkla kameror. Fotografering är särskilt lämplig vid dokumentation av miljöstudier. Den fotografiska bilden lämpar sig också väl för att klargöra vissa begrepp som t ex nära, långt borta, framför, bakom samt ljus och skugga.

Information om och demonstration av framkallning, kopiering och förstoring kan förekomma.

Även enkla filmkameror kan eleverna lära sig att hantera. Filmning kan ske vid miljöstudier eller när olika händelseförlopp skall skildras, t ex med yrkesanknytning.

Om skolan förfogar över en intern TV-anläggning med videobandspelare är denna utrustning lämplig för träning av bildsekvenser, eftersom resultatet genast kan spelas upp och kommenteras.

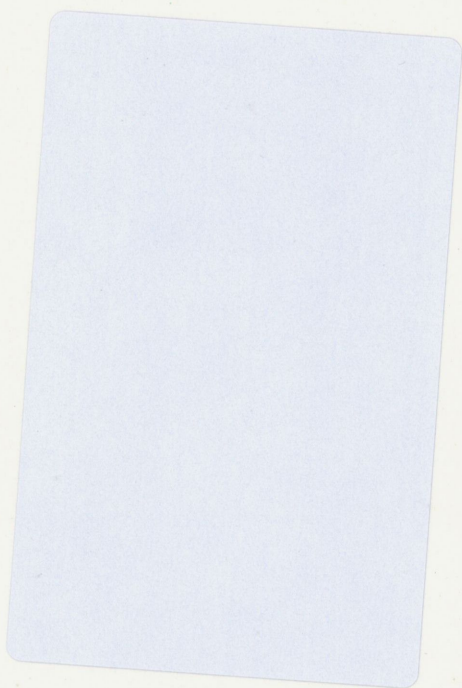
InnehållKommentarer1.3 Tredimensionella
bilder

Tredimensionella bilder utföres med additiv metod, då del läggs till del, tills man nått den form som känns viktig, eller subtraktiv metod, då från en volym de partier avlägsnas, som inte skall ingå i den avsedda formen. Också blandningar mellan metoderna kan tillämpas. Modelleringsövningar i mindre skala kan ske med olika plastiska material. Enklast och billigast är keramiklera. Arbetet med lera kan så småningom leda till bränning i ugn. Om eleverbeten skall brännas, bör skollera användas. Tredimensionella formgivningsovningar bör genomföras metodiskt med stegrande svårighetsgrad. Det kan ofta vara lämpligt att börja med enkla reliefarbeten i varierande stämplings- och ristningstekniker för att så småningom övergå till figurer och kärllformer.

Möjligheterna att arbeta med byggbart material som trä, kartong eller plast bör tillvaratas. Trådnät och kycklingnät kan formas och överklistras med papper i flera lager som sedan eventuellt kan bemålas. På så sätt kan masker, djurformer m m förfärdigas. Collagetekniken är tillämplig även för tredimensionella bilder. Skrot- och spillmaterial av diverse slag kan användas.

Många material lämpliga för tredimensionellt arbete är skräpande. Arbeten med siporex, cellplast, bark el dyl kan förläggas utomhus.

Eab

Ex. nr: 5

SKOLÖVERSTYRELSEN
Läroplan för särskolan. Suppl.
Yrkessärskolan. Fyraårig yrkesutbildning. Läroämnen.

Läroplan för särskolan

Lsä⁷³

Yrkessärskolan Fyraårig yrkesutbildning Läroämnen

Lsä 73:I Allmän del

Lsä 73:II Supplement

- Förskola
- Träningskola/Särskild undervisning
- Grundsärskola
- Elevens personlighetsstruktur
- Yrkesträning
- Yrkessärskolan Fyraårig Verkstadsteknisk linje
- Yrkessärskolan Fyraårig Träteknisk linje
- Yrkessärskolan Fyraårig Distributions- och kontorslinje
- Yrkessärskolan Fyraårig Konsumtionslinje
- Yrkessärskolan Fyraårig yrkesutbildning Läroämnen

LiberLäromedel
Utbildningsförlaget

ISBN 91-4